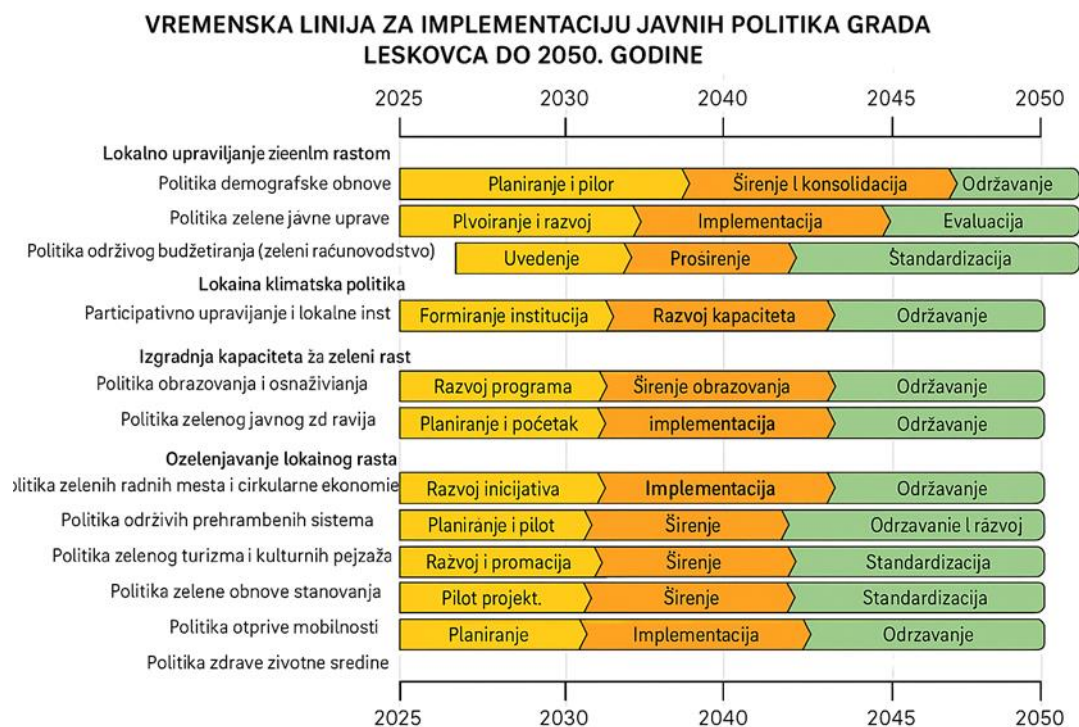

JAVNE POLITIKE ZA ZELENU BUDUĆNOST GRADA LESKOVCA

JAVNE POLITIKE ZA ZELEN O BUDUĆNOST GRADA LESKOVCA (Inicijativa za donosioc e odluka)

Fond za održivi lokalni razvoj sprovodi se u okviru Platforme za opštedruštveni dijalog „Održivi razvoj za sve” koja je uspostavljena uz podršku vlada Švajcarske i Nemačke, a implementira se od strane Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH u u okviru projekta „Reforma javnih finansija - Agenda 2030”. Fondom neposredno rukovodi Beogradska otvorena škola (BOŠ), kao jedan od partnera na Platformi, zadužena za podršku inicijativama za inovativna rešenja u oblasti zaštite životne sredine na lokalnom nivou. Dodatna podrška Fondu pruža se u okviru projekta „EU Resurs centar za civilno društvo u Srbiji” koji se realizuje uz podršku Evropske unije u Srbiji.

SADRŽAJ

RB	NAZIV	STR.
	UVODNE NAPOMENE.....	5.
1.	ZELENA ISKRA PROMENA SA JUGA EVROPE.....	7.
2.	POLAZNE OSNOVE.....	8.
3.	STRATEŠKI IZAZOVI.....	10.
4.	STRATEGIJSKA VIZIJA I MISIJA.....	13.
4.1.	Svetlo na kraju tunela.....	13.
4.2.	Put do uspeha.....	15.
5.	OKVIR ZA LOKALNE JAVNE POLITIKE.....	16.
5.1.	Orijentiri.....	16.
5.2.	Partnerstvo za budućnost.....	18.
5.2.1	U korak sa najboljima u svetu održivosti.....	18.
5.2.2	U korak sa liderima zelene Evrope.....	20.
5.2.3	Zajedno za najbolju i održivu Srbiju.....	21.
6.	JAVNE POLITIKE ZA ZELENU BUDUĆNOST.....	23.
6.1.	Strateška osovina 1: Upravljanje zelenim rastom.....	24.
6.1.1	Politika demografske obnove.....	24.
6.1.2	Politika zelene javne uprave.....	27.
6.1.3	Politika održivog budžetiranja.....	29.
6.1.4	Lokalna klimatska politika.....	32.
6.1.5	Politika participativnog upravljanja i lokalnih zelenih institucija.....	34.
6.2.	Strateška osovina 2: Izgradnja kapaciteta za zeleni rast.....	36.
6.2.1	Politika obrazovanja i osnaživanja za zeleni rast.....	36.
6.2.2	Politika zelenog javnog zdravlja.....	38.
6.2.3	Politika zelene socijalne zaštite i brige o ranjivima.....	41.
6.3.	Strateška osovina 3: Ozelenjavanje lokalnog zelenog rasta.....	43.
6.3.1	Politika zelenih radnih mesta i cirkularne ekonomije.....	44.
6.3.2	Politika održivih prehrambenih sistema.....	46.

6.3.3	Politika zelenog turizma i kulturnih pejzaža	48.
6.3.4.	Politika zelene obnove stanovanja i prostorne pravde.....	50.
6.3.5	Politika održive mobilnosti.....	52.
6.3.6	Politika otpornih sela zamlade porodice.....	54.
6.3.7.	Politika zdrave životne sredine.....	56.
6.3.8.	Politika održivog upravljanja resursima i šumama.....	58.
7.	IMPLEMENTACIJA I VREMENSKI OKVIR.....	60.
7.1.	Faze implementacije.....	61.
7.2.	Plan implementacije i vremenski okvir.....	62.
7.3.	Matrica rizika i odgovornosti.....	68.
8.	MONITORING I EVALUACIJA.....	69.
8.1.	Ciljevi monitoringa i evaluacije.....	69.
8.2.	Okvir monitoringa.....	70.
8.2.1	Indikatori napretka.....	70.
8.2.2.	Izvori podataka.....	73.
8.2.3	Frekvencija praćenja.....	73.
8.3.	OKVIR EVALUACIJE.....	73.
8.3.1.	Metode evaluacije.....	74.
8.3.2	Učestalost evaluacije.....	74.
8.3.3	Odgovornost i učešće.....	74.
8.3.4	Fokus evaluacije.....	74.
8.3.5	Alati i instrumenti evaluacije.....	75.
8.3.6	Kriterijumi evaluacije.....	76.
8.3.7.	Izveštavanje i transparentnost.....	76.
8.3.8	Uloge i odgovornosti.....	76.
8.3.9	Povratne informacije i prilagođavanje politika.....	76.
8.3.10	Rizici i izazovi u evaluaciji.....	77.
8.3.11	Integracija sa monitoringom.....	77.

Za sadržinu ovog materijala odgovorna je isključivo organizacija EPuS Leskovac i ona ne odražava nužno stavove vlada država Švajcarske i Nemačke, kao ni Evropske unije."

UVODNE NAPOMENE

Dokument „JAVNE POLITIKE ZA ZELENU BUDUĆNOST GRADA LESKOVCA“ **urađen je** u okviru projekta „ZELENO PLAVE ZAJEDNICE“ koji realizuje EPuS Leskovac u partnerstvu sa Glijivarskim udruženjem „Rujnice“ Vlasotince, **uz finansijku podršku** Fonda za odživi lokalni razvoj kojim rukovodi Beogradska otvorena škola u okviru Platforme za opštedruštveni dijalog „Održivi razvoj za sve“.

Ovaj projekat realizuje se **uz podršku** Grada Leskovca i Opštine Vlasotince.

Svrha dokumenta je da se predložena lokalizacija koncepta zelenog rasta - razrađenu u okviru **pionirskog rada** na izradi dokumenata *Istraživanje o mogućnostima zelenog rasta Grada Leskovca Opštine Vlasotince, Osnovi strategije zelenog rasta Grada Leskovac za period od 2025 do 2050. godine, Mapa puta za zeleni rast grada Leskovca i Javne politike za zelenu budućnost Grada Leskovca* – **uključi u POLITIČKU AGENDU** Grada Leskovca, te **omogućiti** uspostavljanje potrebnog sistema aktivnosti, odluka i lokalnih regula za ozelenjavanje rasta Grada Leskovca.

Cilj ovog dokumenta jeste da lokalnim vlastima, gradskom veću i skupštini Grada Leskovca, ali i svim akterima lokalnog razvoja koji mogu da utiču na oblikovanje lokalne političke agende, **pruži konkretne predloge i preporuke** za usvajanje i sprovođenje lokalnih politika zelenog rasta koje:

- podstiču otvaranje zelenih radnih mesta i razvoj lokalne ekonomije zasnovane na održivosti,
- unapređuju životnu sredinu i dostupnost javnih zelenih površina,
- poboljšavaju lokalnu infrastrukturu na ekološki odgovoran način,
- jačaju lokalnu zajednicu kroz poboljšano javno zdravlje, obrazovanje, participaciju i inovacije,
- jačaju lokalnu otpornost i, iznad svega,
- doprinose demografskoj revitalizaciji lokalne zajednice kroz stvaranje uslova za kvalitetniji život, rad i ostanak mladih i porodica u Leskovcu.

Svakako, dokument ima za cilj i da **podstakne dijalog** između civilnog sektora, lokalne samouprave i drugih relevantnih aktera, u pravcu stvaranja i dosezanja dugoročne vizije održivog i pravednog razvoja Grada Leskovca.

Sa **metodološkog** aspekta posmatrano, dokument *Javne politike za zelenu budućnost grada Leskovca* bazira se na analizi postojećih društveno-ekonomskih, demografskih i ekoloških parametara Grada Leskovca, kao i na međunarodnim i nacionalnim okvirima za održivi razvoj. U izradi dokumenta primenjen je **metod lokalizacije** koji se sastoji od sledećih faza:

- a) **Analiza stanja** - Prva faza uključuje prikupljanje i obradu relevantnih sekundarnih podataka: lokalni strateški dokumenti, statistički pokazatelji, izveštaji o stanju životne sredine i demografski trendovi. Kroz ovu analizu identifikovani su ključni izazovi i potencijali za implementaciju zelene tranzicije i demografske revitalizacije.
- b) **Strateško mapiranje** - Definisani su lokalni prioriteti koji povezuju principe zelenog rasta sa ciljevima zadržavanja stanovništva, povratka migranata i ekonomske aktivacije mladih i žena. Fokus je stavljen na oblasti sa visokom potencijalnom dodatom vrednošću: energetska efikasnost, obnovljive izvore energije, cirkularnu ekonomiju, zeleni turizam i pametnu poljoprivredu.
- c) **Razvoj politika i mera** - Kroz model "triple-win" razvijeni su predlozi politika koje:
 - doprinose ekološkoj održivosti (smanjenje zagađenja, efikasno korišćenje resursa),
 - otvaraju lokalne razvojne i preduzetničke mogućnosti,
 - podsticajno deluju na demografsku strukturu (zadržavanje mladih, povratak iseljenih). Svaka politika sadrži obrazloženje, predlog konkretnih mera, ciljne grupe i moguće izvore finansiranja.
- d) **Participativni elementi** - Dokument se oslanja na inicijalna opažanja i potrebe izražene od strane lokalnih aktera: predstavnika lokalne samouprave, mesnih zajednica, civilnog sektora, obrazovnih institucija i sektora malih i srednjih preduzeća. Planirano je dodatno uključivanje kroz konsultacije, javne rasprave i radionice sa ciljem validacije predloga.
- e) **Evaluacija i prioritizacija** - Predlozi politika evaluirani su prema sledećim kriterijumima:
 - Potencijalni uticaj na održivost i životnu sredinu,
 - Realna mogućnost implementacije (kadrovski, institucionalni, finansijski kapaciteti),
 - Demografski efekti (zadržavanje i povratak stanovništva),
 - Uticaj na lokalnu ekonomiju i zapošljavanje.

Metodologija je **uskladena** sa lokalnim strateškim dokumentima (LAP, LEAP, strategije razvoja), što omogućava lakšu integraciju predloženih mera u postojeće politike. Ovaj metodološki okvir **pruža stručnu osnovu** za razvoj predloga politika koje se zasnivaju na empirijskim podacima, konsultacijama sa relevantnim akterima i iskustvima drugih zemalja i gradova iz inostranstva, uz jasnu povezanost sa nacionalnim, regionalnim i globalnim ciljevima održivog razvoja

1. ZELENA ISKRA PROMENA SA JUGA EVROPE

Pionirska uloga Grada Leskovca u lokalizaciji zelenog rasta **uspostavlja kontinuitet** ovog regiona sa osmomilenijumskom tradicijom ljudskog života na ovom prostoru, kada je ovo životno odredište bilo jedan od temelja modernizacije Srbije i Balkana. Danas, kada je ovaj kontinuitet doveden u pitanje demografskim praznjenjem, to čini zelene politike ključnim za obnavljanje i očuvanje budućnosti ovog životnog prostora.

U vremenu kada svet traži odgovore na klimatske, društvene i ekonomske izazove, **imperativ je** da se Grad Leskovac ne pozicionira samo kao učesnik, već kao inicijator promena. U jeku globalne zelene tranzicije, od suštinske je važnosti da životna odredišta poput Grada Leskovca **ne čekaju** na druge u primeni koncepta zelenog rasta, već da to bude stvar lične i zajedničke odgovornosti. Ova odluka čini Grad Leskovac jednom od prvih lokalnih samouprava na Jugu Evrope koja je sistematski pristupila lokalizaciji koncepta zelenog rasta – ne kao sloganu, već kao strateškom okviru za budućnost.

Svakako, nije nepoznato je da je lokalizacija zelenog rasta – **put kojim se ređe ide**. U kontekstu lokalnih samouprava, pojam "zeleni rast" je često prisutan u deklarativnom smislu, a "zelene teme" se najčešće tretiraju kroz pojedinačne projekte ili sektorske planove (npr. energetika, otpad, saobraćaj). Lokalizacijom koncepta zelenog rasta Grad Leskovac, međutim, **ide korak dalje** – zelene politike se ugrađuju u strateške, operativne i budžetske dokumente, uz podršku lokalne zajednice, stručne javnosti i partnerskih institucija. Istovremeno, razvija se integrisan, sveobuhvatan okvir koji povezuje ekološke, društvene i ekonomske ciljeve — i to u funkciji demografske obnove, što je **dodatno inovativno**. Na ovaj način, Grad Leskovac se legitimise kroz:

- prepoznavanju lokalnih resursa i potreba kroz prizmu zelenog rasta,
- osmišljavanje konkretnih mera u oblasti kvaliteta rasta, tj. cirkularne ekonomije, energetske efikasnosti, zaštite prirode, lokalne otpornosti, javnih usluga, prostorne pravde, zelene infrastrukture itd.
- uključivanju građana, posebno mladih u oblikovanje politika,

- razvijanje institucionalnih kapaciteta za zeleno upravljanje.

Zato se s pravom može reći da Grad Leskovac **ne sledi trend – Grad Leskovac ga postavlja.**

Zašto baš Grad Leskovac?

Iako se Grad Leskovac predugo suočava sa izazovima demografskog opadanja, oslobađanja od razvojne marginalizacije i ekonomske transformacije, upravo su te okolnosti **najveći podsticaj** da se napravi suštinski zaokret ka novim politikama, posebno kada lokalna razvojna politika **može da se oslanja** na:

- veliki broj naseljenih mesta (144) kao prednost za primenu teritorijalno diferenciranih pristupa,
- bogatstvo prirodnog, preduzetničkog i kulturnog nasleđa kao osnovu za održivi turizam i zeleni preduzetnički sektor,
- jedinstveno bogatstvo lokalnih zajednica i dijasporu kao aktore razvoja, ne samo kao posmatrača.

Ovakva otvorenost za novo i aktivacija sopstvenih potencijala čine Leskovac **autentičnim primerom** zelene tranzicije sa Juga Evrope.

Položaj Grada Leskovca kao "zelene iskre" ogleda se i u **sposobnosti** da svoje lokalne politike:

- usklađuje sa nacionalnim dokumentima (npr. Plan razvoja Srbije, Zakon o klimatskim promenama),
- aktivno povezuje sa EU politikama, posebno sa Zelenom agendom za Zapadni Balkan,
- postavlja kao referentnu tačku za druge lokalne samouprave u regionu koje žele da slede sličan put.

Na taj način, Grad Leskovac **postaje platforma** za učenje, saradnju i inovaciju, a ne samo korisnik tuđih rešenja. Stoga, "Zelena iskra sa juga Evrope" **nije samo metafora** – to je politički stav, razvojna odluka i svakodnevna praksa. Ona govori da budućnost održivih zajednica **može početi** tamo gde su promene najpotrebnije. Leskovac pokazuje da lokalna inicijativa može imati **globalni značaj**, i da je održivost ne samo moguća, već – ovde već u toku.

2. POLAZNE OSNOVE

U eri klimatskih i demografskih izazova, zeleni rast postaje **ključni instrument** za lokalnu revitalizaciju i izgradnju održive budućnosti.

Ovaj dokument **koristi pristup** lokalizacije koncepta zelenog rasta prilagođen teritorijalnom, demografskom i ekonomskom kontekstu Grada Leskovca. **Polazna osnova** je potreba za integriranjem ekoloških, ekonomskih i društvenih ciljeva kroz politike koje istovremeno podstiču održivi razvoj i doprinose demografskoj obnovi lokalnih zajednica.

Korišćeni su okvirni koncepti zelenog rasta razvijeni od strane **UNDP, OECD i Evropske komisije**, uz njihovo prilagođavanje lokalnim potrebama, raspoloživim resursima i strateškim ciljevima u oblasti populacione politike.

U razvijanju lokalnih javnih politika polazi se od toga, da **lokalni zeleni rast** predstavlja model održivog razvoja koji povezuje i harmonizuje ekonomski napredak, očuvanje životne sredine i društvenu uključenost, s ciljem da se poboljša kvalitet života sadašnjih i budućih generacija, omogući povratak i ostanak stanovništva, i revitalizuju lokalne zajednice kroz pravedno korišćenje lokalnih resursa. U tom smislu, zeleni rast u kontekstu razvoja Grada Leskovca **podrazumeva**:

- Stvaranje uslova za demografsku obnovu, kroz povećanje lokalnih mogućnosti za dostojanstven rad, kvalitetnu javnu uslugu, dostupno stanovanje i zdravu životnu sredinu — kao alternativu iseljavanju i marginalizaciji.
- Pametno upravljanje prirodnim resursima (zemljište, voda, biomasa, sunčeva energija) na način koji čuva ekosisteme i istovremeno stvara radna mesta i lokalne prihode, uz stalni napredak u izgradnji odnosa u zajednici.
- Ekonomiju niskog ugljenika, zasnovanu na cirkularnosti, lokalnoj proizvodnji hrane, zanatstvu, zelenim inovacijama i energetske efikasnosti.
- Uključenost građana i zajednica u odlučivanje, planiranje i sprovođenje razvojnih politika, posebno mladih, žena i ranjivih grupa.

Kao takav, lokalni zeleni rast ne predstavlja samo ekonomski napredak i ekološku tranziciju, već temelj za socijalnu i demografsku transformaciju grada, u kojem povratak mladih, pokretanje porodica i ostanak stanovništva postaju **realni, poželjni i održivi izbori**.

Bazični dokumenti koji su korišćeni u izradi ovih preporuka za donosiocce odluka su:

- ***Istraživanje o mogućnostima zelenog rasta Grada Leskovca i Opštine Vlasotince;***
- ***Osnovi strategije zelenog rasta Grada Leskovca za period od 2025 do 2050. godine;***
- ***Mapa puta za zeleni rast Grada Leskovca.***

3. STRATEŠKI IZAZOVI

Strateški izazovi Grada Leskovca koji su prepoznati u ovim dokumentima, i na koje se odgovara primenom koncepta zelenog rasta kroz dosledno sprovođenje predloženih lokalnih javnih politika, su:

I. **Vraćanje vrednosti lokalnom načinu života kao odgovor na demografsko pražnjenje** -

Jedan od ključnih strateških izazova sa kojima se suočava Grad Leskovac jeste potreba da se kvalitativna perspektiva lokalnog načina života afirmiše kao održiva alternativa nekonkurentnosti ovog životnog prostora, koju prati višedecenijski proces demografskog pražnjenja. Leskovac, kao urbano i kulturno središte Juga Srbije sa kontinuitetom naseljenosti dugim preko osam milenijuma, danas je **na prekretnici** između istorijskog gubitka stanovništva i mogućnosti za regeneraciju kroz novu razvojnu paradigmu. Negativni demografski trendovi — depopulacija, migracije, starenje stanovništva — nisu samo statistički pokazatelji, već su postali kolektivno iskustvo gubitka perspektive, posebno kod mladih i radno sposobnog stanovništva. U tom kontekstu, neophodno je usmeriti razvojne napore ka obnavljanju lokalnog identiteta, samopouzdanja i osećaja pripadnosti zajednici, kroz politike koje ne samo da unapređuju ekonomsku i infrastrukturnu osnovu života, već i stvaraju životni ambijent dostojan ostanka i povratka. Ovaj izazov zahteva da se lokalni način života — utemeljen na bliskim socijalnim vezama, prisustvu prirode, kulturnom nasleđu, gastronomiji, lokalnim običajima i sigurnosti svakodnevice — ne posmatra kao ostatak prošlosti, već kao resurs za budućnost. Ukoliko se ovaj izazov pravilno prepozna i adresira, moguće je preokrenuti narativ o Leskovcu iz simbola migracionog gubitka u primer grada koji je, uprkos globalnim i lokalnim pritiscima, uspeo da pronađe novu demografsku, ekonomsku i ekološku ravnotežu kroz reafirmaciju sopstvenih vrednosti i potencijala.

II. **Oslobađanje od marginalizacije i periferijalizacije kroz ostvarivanje ciljeva lokalnog zelenog rasta** – Višedecenijska (od 1945. godine) ekonomska, infrastrukturna i društvena marginalizacija Leskovca kao perifernog razvojnog prostora ostavila je duboke tragove u njegovoj strukturi mogućnosti: slaba iskorišćenost prirodnih resursa, nedovoljna lokalna proizvodnja, fragmentirani institucionalni kapaciteti i gubitak razvojne inicijative. Iako Leskovac raspolaže bogatim agrarnim, industrijskim i kulturnim potencijalima, ti resursi su ostajali izvan fokusiranih razvojnih ulaganja i strateških intervencija. Danas, međutim, postignuće *Ciljeva održivog razvoja* (SDGs) na lokalnom nivou nudi priliku za preokret – ne samo kao tehnički okvir, već kao šansa za otklanjanje strukturne nepravde i otključavanje dugo potiskivanih potencijala ovog životnog prostora. Uvođenje principa održivosti u lokalne

politike omogućava da Leskovac više ne bude viđen kao "problem" za državu i region, već kao prostor rešenja za zelenu tranziciju, teritorijalnu koheziju i inkluzivni razvoj. Ovaj izazov podrazumeva strateško integrisanje ciljeva održivog razvoja u lokalne politike, budžete i planove, uz aktivaciju lokalnih zajednica, sektorskih aktera i međunarodnih partnera. To znači jačanje lokalnih kapaciteta za donošenje i sprovođenje odluka u domenu zelene infrastrukture, cirkularne ekonomije, pristupa resursima, digitalizacije i obrazovanja za održivost.

III. Zeleni rast kao prekretnica ka raskidu sa neodrživim poslovnim i životnim praksama –

Leskovac se decenijama suočava sa obrascima razvoja koji iscrpljuju lokalne resurse, zanemaruju dugoročne ekonomske i ekološke posledice i reprodukuju siromaštvo, zagađenje i demografsku prazninu. Preovlađujuća praksa je orijentisana na kratkoročnu dobit, nisko plaćene poslove, neformalnu ekonomiju, energetski i materijalno neefikasnu proizvodnju, kao i na životne stilove koji zavise od automobila, fosilnih goriva i otpada. Zeleni rast pruža stratešku šansu da se s tim praksama prekine, ne kroz zabrane ili odricanja, već kroz pametan prelazak na održive modele poslovanja i svakodnevnog života, koji su i isplativi, i zdravi, i atraktivni za nove generacije. Ova tranzicija nije samo ekološko pitanje – to je ekonomska i društvena modernizacija, koja omogućava otvaranje novih radnih mesta, jačanje lokalnih preduzeća, unapređenje javnog zdravlja i jačanje socijalne kohezije. Ključ je u transformaciji lokalnih navika, prioriteta i ekonomskih podsticaja, uz podršku lokalne politike, obrazovanja i civilnog društva. To znači da se moraju aktivirati lokalni potencijali (prirodni resursi, ljudski kapital, kulturni identitet, zanatska tradicija) na nov, regenerativan način – ekonomski održiv, društveno ukljuživ i ekološki odgovoran. Grad Leskovac može postati primer kako se koristi lokalno za opšte dobro: lokalna hrana za lokalno stanovništvo, čista energija za lokalne potrebe, otpad kao resurs, radna mesta u funkciji zajednice. Za to je potrebna proaktivna lokalna politika zelenog razvoja, koja prekida s praksama kratkoročnog profita, pasivne potrošnje i eksterne zavisnosti, a uvodi održivu proizvodnju, obnovljive resurse, socijalne inovacije i teritorijalnu otpornost.

IV. Zeleni rast kao sredstvo osnaživanja lokalne vlasti u upravljanju javnim dobrima –

Grad Leskovac upravlja razvojem čak 144 naseljena mesta, što ga čini jednom od najrasutijih i administrativno najopterećenijih lokalnih samouprava u Srbiji. U poređenju sa prosekom od 27 naseljenih mesta po opštini u zemlji, teritorijalna rascepanost i infrastrukturna razućenost Leskovca predstavljaju ozbiljan izazov za efikasno, pravedno i održivo upravljanje javnim dobrima — bilo da su to voda, šume, zemljište, javne površine, energija, otpaci, kulturna dobra, javne usluge ili infrastruktura. U takvim uslovima, lokalna vlast je često reaktivna,

preopterećena održavanjem osnovnih funkcija, bez sistemskih alata za: a) proaktivno planiranje korišćenja resursa; b) uključivanje građana i sela u odlučivanje; c) koordinaciju između sektora (npr. ekologije, ekonomije, socijale, komunalnog upravljanja); d) povezivanje lokalnog razvoja s nacionalnim i međunarodnim politikama. Zeleni rast predstavlja priliku za promenu tog obrasca. Umesto da upravljanje javnim dobrima ostane tehnički i reaktivni posao, zeleni rast nudi koncept u kojem javna dobra postaju temelj za održivu ekonomiju, demografsku obnovu i jačanje poverenja građana u lokalnu vlast. Time se lokalna samouprava ne posmatra kao „služba za intervencije“, već kao strateški upravljač lokalnih resursa u partnerstvu sa zajednicom, koji: štiti, koristi i unapređuje javna dobra; povezuje sektore kroz zajedničke ciljeve; decentralizuje odlučivanje na nivo mesnih zajednica i lokalnih partnerstava; i osnažuje kapacitete uprave za integrisano delovanje. U tom kontekstu, horizontalno-integrisanje javnih politika predstavlja model koordinisanog i participativnog upravljanja, u kojem različiti sektori lokalne vlasti (npr. ekologija, privreda, obrazovanje, socijala, infrastruktura), zajedno sa lokalnim zajednicama i organizacijama, planiraju i upravljaju javnim dobrima kroz zajedničke ciljeve i zajedničku odgovornost. Ključne karakteristike tog modela su:

- Koordinacija između sektora unutar uprave (npr. kada se planira rekonstrukciju puta, paralelno se planira i sadnja drvoreda, poboljšanje pristupa pijacama i uređenje vodotokova).
- Uključivanje lokalnih zajednica i sela u planiranje korišćenja javnih resursa (npr. poljoprivredno zemljište, izvori pijaće vode, seoske škole, obdaništa, udaljenost od radnog mesta).
- Korišćenje javnih dobara kao razvojnih instrumenata (npr. javne površine za urbane bašte, prazni objekti za socijalno preduzetništvo, lokalni energetske resursi za obnovljive izvore energije).
- Stvaranje zajedničkih platformi i lokalnih partnerstava za upravljanje (npr. lokalni saveti za upravljanje šumama, rekama, školama, energijom)

4. STRATEGIJSKA VIZIJA I MISIJA

Vizija i misija su dva međusobno povezana stuba svakog strategijskog plana - **dva lica** istog strateškog procesa. Iako se razlikuju u fokusu – vizija je naš konačni cilj, dok misija opisuje put do tog cilja – zajedno čine celokupnu sliku o budućnosti koju želimo da izgradimo i načinu na koji ćemo to postići. Zajednička karakteristika vizije i misije je ta što obema rukovodi **princip održivosti**. Bilo da razmišljamo o dugoročnoj slici Grada, u kojoj se održava ravnoteža između ljudi, prirode i ekonomije, ili o konkretnoj implementaciji politika koje nas vode do tog cilja – obe komponente pružaju jasan okvir za delovanje i praćenje napretka. Vizija i misija se **nadopunjuju** u svakom koraku: dok vizija daje jasnu sliku krajnjeg cilja, misija predstavlja konkretne korake i akcije koje treba da preduzmemo kako bismo stigli do tog cilja. Zajedno **omogućavaju usmeravanje** svih resursa i aktivnosti ka ostvarenju dugoročnog napretka, omogućujući da svaki plan, odluka i akcija budu utemeljeni na zajedničkim vrednostima i dugoročnim interesima zajednice. **Vizija nas inspiriše, dok nas misija vodi kroz praktične i izvodljive korake.** Ova sinergija čini strategijski okvir celovitim – veći od zbirke ciljeva i mera, jer povezuje sve delove plana u jedinstvenu, koherentnu priču o budućnosti. Kroz viziju i misiju, Grad Leskovac **stvara put** do održivog razvoja – gde su svi, od građana do institucija, zajedno na istom putu, sa jasno definisanim ciljevima i akcijama.

4.1. SVETLO NA KRAJU TUNELA

U dokumentu *Osnovi strategije zelenog rasta Grada Leskovac 2025-2050. godine* **strategijska vizija**, tj. poželjna budućnost ove lokalne jedinice definisana je na sledeći način: **Grad Leskovca je održiva zajednica vođena osećajem doma u svetu zelenog rasta**

Do 2050. godine, Leskovac je grad koji je **uspeo** da transformiše svoju privredu, društvo i prostor kroz principe zelenog rasta, oslanjajući se na svoje ljude, prirodne resurse, kulturno nasleđe i osećaj pripadnosti. To je grad u kome se ekonomski razvoj ne dešava na račun prirode, već **u njenom skladu** — svako novo radno mesto doprinosi i zdravijoj životnoj sredini. Grad u kojem su deca sigurna, mladi imaju budućnost, a stariji dostojanstvo, i gde svako naselje, od centra do najmanjeg sela, učestvuje u zajedničkom razvoju.

Ključne vrednosti vizije:

- **Održiva zajednica** – Leskovac ne troši više resursa nego što priroda može da obnovi, čuva svoju zemlju, vodu, vazduh i ljude za buduće generacije.
- **Zeleni rast** – Ekonomija se razvija kroz obnovljive izvore energije, lokalnu proizvodnju, cirkularnu ekonomiju i inovacije koje ne ugrožavaju životnu sredinu.

- **Osećaj doma** – Ljudi ostaju i vraćaju se jer se osećaju sigurno, poštovano i povezano sa mestom. Leskovac nije samo mesto boravka, već zajednica sa dušom – neguje tradiciju, razvija kulturu i stvara prostor za sve generacije.
- **Održivi teritorijalni razvoj** – Svih 144 naseljena mesta su deo ove vizije, bez zaboravljenih sela i zapostavljenih krajeva. Leskovac je model povezane teritorijalne kohezije.
- **Otvorenost i znanje** – Grad je povezan sa svetom, sarađuje sa univerzitetima, dijasporom, mladima i inovatorima. To je sredina u kojoj je znanje dostupno i primenjivo.
- **Lokalna otpornost** - Grad i njegova sela spremni su da se suoče s izazovima – od klimatskih promena do migracija. Lokalna otpornost znači sposobnost da se krizne situacije prepoznaju, prevaziđu i iskoriste za osnaživanje zajednice.

Vizija u svakodnevici 2050. godine:

Grad Leskovac je mesto u kojem se budiš uz mirise čiste prirode, a ne uz buku saobraćaja. Gde ti dete ide peške ili biciklom do škole kroz bezbedne, ozelenjene ulice, i zna po imenu ljude koje sreće usput.

U takvom Gradu, prostor nije prepreka, već prednost – bilo da si u centru grada ili u nekom od 144 naseljena mesta, imaš brz i udoban pristup svemu što ti treba. Lokalni elektro-mini-busevi povezuju naselja, bez buke i zagađenja, a biciklističke i pešačke staze spajaju komšije, generacije i ideje. Na pijaci su proizvodi koje znaš – ne samo po imenu, već po ljudima koji ih uzgajaju. Hrana je lokalna, zdrava i dostupna, a kupovina je više društveni događaj nego obaveza. Zaposlenje ne znači odlazak, već ostanak. Posao se nalazi u pametnim radionicama, poljoprivrednim zadrugama, digitalnim habovima u manjim mestima, u školama koje stvaraju stručnjake, ne birokrate. Mladi ostaju jer imaju zašto – ne samo da rade, već da žive smisleno, u kontaktu s prirodom, ljudima i sopstvenim razvojem. U lokalnim centrima, ljudi ne čekaju redove – već učestvuju u odlukama. Gradska uprava ti nije daleka – ona dolazi kod tebe. Uključuješ se u budžet, u planiranje prostora, u odlučivanje o tome kako izgleda tvoja ulica, tvoje selo, tvoja budućnost. Priroda nije ukras na fotografijama, već saputnik u svakom danu – u reci, šumi, vetru, energiji koju koristiš, bašti koju sadiš, parku u kojem sediš. U Gradu Leskovcu političko vođstvo nije talac sopstvenih ograničenja, niti je svedeno na administraciju. Ono je nosilac dugoročnih promena, gde lokalna javna politika znači aktivno osmišljavanje svakodnevnog života u kome niko nije zaboravljen.

Zato:

Leskovac 2050. godine **nije samo održiv Grad – već je dom**. Dom u kojem se živi, a ne preživljava. Dom koji se ne napušta, jer se u njemu stvara nova vrednost, zajedništvo i život dostojan čoveka.

4.2. PUT DO USPEHA

Dosezanje poželjne budućnosti Grada Leskovca podrazumeva ispunjenje odgovarajuće **strategijske misije**. U dokumentu *Osnovi strategije zelenog rasta Grada Leskovca 2025-20250. godine* data je strategijska misija ove lokalne jedinice, koja glasi: **Grad Leskovac praktikuje konkurentne i delotvorne javne politike po meri životnog uzleta pojedinca okruženog porodicom, bliskošću zajednice i očuvanom prirodom**

Misija grada Leskovca je da kroz sve svoje politike, odluke i aktivnosti stvara uslove u kojima pojedinac ima šansu za razvoj, porodica sigurnost, zajednica povezanost, a priroda poštovanje. To je lokalna samouprava koja ne upravlja samo prostorom, već i osnažuje ljude da u tom prostoru ostanu, razvijaju se i doprinose zajedničkom dobru. Grada Leskovac razvija javni sektor koji nije inertan, već strateški orijentisan i otvoren za promene, sposoban da kroz konkurentne (inovativne i pametne) politike:

- odgovori na potrebe stanovništva svih generacija,
- razvije ujednačene uslove za život i rad na svakom delu ovog prostora,
- i postigne sinergiju interesa čoveka, zajednice i prirodnog okruženja.

Ključni elementi misije:

- **Konkurentne javne politike** - Politike koje su u koraku sa globalnim trendovima i lokalnim potencijalima — zasnovane na podacima, dobrim praksama i učešću građana. Leskovac ne imitira druge, već kreira rešenja po svojoj meri, spreman da bude model drugim sredinama.
- **Delotvornost uprave** - Uprava koja zna da prepozna suštinski problem, pronađe rešenje i sprovede ga bez odlaganja. Gradska vlast deluje proaktivno, a ne samo reaktivno — podstiče razvoj, umesto da održava status quo.
- **Životni uzlet pojedinca** - U srcu svake politike je čovek – njegov napredak, obrazovanje, zaposlenje, zdravstvena zaštita, kulturni i lični razvoj. Grad vodi računa o tome da svaki pojedinac, bez obzira na godine i mesto stanovanja, ima šansu da napreduje.

- **Porodično okruženje** – Grad Leskovac razvija politiku koja štiti i podupire porodicu kao osnovu društva — kroz socijalne usluge, stanovanje, predškolsko obrazovanje, vreme za zajedništvo, i međugeneracijsku solidarnost.
- **Bliskost zajednice** - U Leskovcu 2050. godine, ljudi se poznaju, sarađuju i odlučuju zajedno. Zajednice su aktivne, solidarne i uključene u javni život, a lokalne institucije funkcionišu kao partneri građanima, a ne kao birokratske barijere.
- **Očuvana priroda** - Zaštita prirodnih resursa nije „zadatak sektora za ekologiju“ — već osnovna orijentacija svih javnih politika. Leskovac postaje grad u kojem priroda nije ugrožena razvojem, već postaje partner razvoja.

Zato:

Misija Grada Leskovca je da **budućnost svakog pripadnika lokalne zajednice - ima šansu**. Misija Grada je da stvori okruženje u kojem može da se ostane, da se pokrene nešto svoje, da se živi zdravo i slobodno – bez potrebe da se ide negde daleko da bi se uspelo. Ovde se priroda ne uništava zbog profita, već postaje prostor za nove ideje, lokalni biznis i zelene poslove. Javni sektor je tu da služi razvoju, a ne administriranju. Zato se zajedno gradi Grad koji ima smisao – i za danas i za sutra.

5. OKVIR ZA LOKALNE JAVNE POLITIKE

Okvir je temelj za dogovor i alat za zajedničko delovanje - ono što drži sve na okupu. Kao što kuća ne može da stoji bez konstrukcije, ni održivi lokalni rast i razvoj ne može bez čvrstog okvira. U zelenim politikama, okvir je dogovor o vrednostima, principima, ciljevima i pravilima igre. To je zajednički prostor u kojem različiti ljudi, institucije i ideje mogu da sarađuju, bez haosa, bez gubljenja vremena i bez međusobnog preklapanja. Bez okvira, rast može da postane rasipanje, sa njim, on postaje pouzdan put napred. Okvir:

- **daje pravac** – da se zna kuda se ide,
- **obezbeđuje koordinaciju** – da svi delujemo skladno,
- **garantuje stabilnost i poverenje** – da građani vide da postoji plan i red.

5.1. ORIJENTIRI

Zelena budućnost Grada Leskovca zasniva se na doslednoj primeni principa koji osnažuju ovo životno odredište da raste, ali drugačije – po meri čoveka, prirode i zajedništva. Ti principi su:

- I. **Planiramo pametno i dugoročno** - Ne krpimo rupe – već gradimo temelje. Zelene politike se zasnivaju na strateškom planiranju, kako bi Leskovac rastao promišljeno, uz viziju koja povezuje svako naselje i svakog čoveka.
- II. **Rast koji koristi svima, a ne samo nekima** - Ne pristajemo na kratkoročne koristi. Zelene politike donose dobit za sve generacije – za mlade koji ostaju, starije koji imaju mir, i decu koja tek dolaze.
- III. **Društvo, privreda i priroda – ravnopravno** - Bez zdravih ljudi, nema ni ekonomije. Bez prirode, ni budućnosti. Zato rast kod nas znači jednak tretman ekonomskih, socijalnih i ekoloških vrednosti.
- IV. **Nije važno samo koliko rastemo, već kako** - Kvalitet je nova mera napretka. Zeleni rast ne meri se brojevima, već time koliko je život postao bolji, pošteniji i sigurniji.
- V. **Mesto za sve – bez izuzetaka** - Politike zelenog rasta su pravične, inkluzivne i osnažujuće. Svako selo, svaka porodica, svaka manjinska, posebno ranjiva, grupa ima pravo na jednak tretman, šansu i učešće.
- VI. **Ništa se ne baca – sve se obnavlja** - Zelene politike štite resurse i podstiču inovacije, efikasnost i cirkularnu ekonomiju – gde se otpad pretvara u vrednost, a kreativnost u rešenja.
- VII. **Usluge koje traju i u krizama** - Od vodosnabdevanja do zdravstvene zaštite – javne usluge postaju otporne i prilagodljive, i dolaze do svakog naselja – čak i najudaljenijeg.
- VIII. **Odluke koje se donose zajedno** - U zelenom Gradu Leskovcu, odluke se ne prave u senci, već na svetlu zajedničkih vrednosti. Građani, privreda, civilni sektor i mladi učestvuju u razvoju svoje lokalne zajednice.
- IX. **Sve što radimo – radimo na osnovu znanja** - Bez nagađanja. Politike se oblikuju uz podatke, činjenice i iskustva, a rezultati se mere i javno prikazuju.
- X. **Budžet koji ulaže u budućnost** - Svaki dinar se računa. Grad Leskovac ulaže kroz fiskalno odgovorne i inovativne načine finansiranja – koristeći domaća sredstva, EU fondove i partnerstva za razvoj koji traje.

Ovo nisu samo pravila. Ovo su temelji jednog drugačijeg životnog prostora - **Grada koji ima pravac, ali i dušu, koji zna gde ide – i s kim.**

5.2. PARTNERSTVO ZA BUDUĆNOST

Razvoj grada Leskovca **neodvojiv je** od savremenih tokova evropskih i globalnih politika održivosti. U ovom poglavlju predstavljajeno je kako se lokalne politike uklapaju u ciljeve Agende 2030, Evropskog zelenog plana i nacionalnih razvojnih prioriteta. Partnerstvo za budućnost znači odgovornost, usklađenost i zajedničko delovanje ka pravednoj tranziciji.

5.2.1. U KORAK SA NAJBOLJIMA U SVETU ODRŽIVOSTI

Lokalni zeleni rast je **most** između globalnih ciljeva i lokalne stvarnosti. U središtu savremenih razvojnih politika nalazi se *Agenda 2030* Ujedinjenih nacija, sa svojih 17 *Ciljeva održivog razvoja* (SDGs), kao univerzalni plan za mir, prosperitet i očuvanje planete. Ova *Agenda* poziva sve – države, gradove, zajednice i pojedince – da rade zajedno na rešavanju najvećih izazova današnjice: klimatskih promena, siromaštva, društvene nejednakosti i neodrživog upravljanja resursima. Grad Leskovac u potpunosti prepoznaje Ciljeve održivog razvoja kao okvir za sopstvenu budućnost. Lokalizacijom ovih ciljeva – njihovim prevođenjem na jezik konkretnih politika, potreba i prilika – Leskovac staje **rame uz rame** sa najnaprednijim lokalnim samoupravama u svetu koje zelenu tranziciju ne vide kao teret, već kao istorijsku šansu za obnovu, pravednost i smisleni razvoj. U tabeli koja sledi daje se **veza** između globalne orijentacije i stvarnosti Grada Leskovca:

SDG	Naziv cilja	Važnost za Leskovac
1	Iskoreniti siromaštvo	Podrška socijalno ugroženima, zelena radna mesta u javnim radovima, energetska efikasnost u domaćinstvima
2	Iskoreniti glad	Jačanje lokalne proizvodnje hrane, organska poljoprivreda, školske bašte, subvencije za male proizvođače
3	Zdravlje i blagostanje	Poboljšanje kvaliteta vazduha i vode, uređenje zelenih površina, urbana mobilnost, čistije sredine
4	Kvalitetno obrazovanje	Obrazovni programi o održivom razvoju, podrška dualnom obrazovanju u zelenim zanimanjima
5	Rodna ravnopravnost	Učešće žena u donošenju odluka i zelenim inovacijama, pristup resursima i finansijama
6	Čista voda i sanitarni uslovi	Ulaganja u vodovod i kanalizaciju, zaštita reka i izvorišta (npr. Veternica), racionalno korišćenje vode
7	Pristupačna i čista energija	Solarni paneli na javnim zgradama, energetske efikasne kuće, podrška siromašnim domaćinstvima
8	Dostojanstven rad i ekonomski rast	Razvoj zelenih biznisa, podrška lokalnim zanatima, turizmu i cirkularnoj ekonomiji
9	Industrija, inovacije i infrastruktura	Održiv transport, modernizacija vodne, saobraćajne i energetske infrastrukture
10	Smanjenje nejednakosti	Regionalna ulaganja u seoska područja, pravedna tranzicija za sve društvene grupe
11	Održivi gradovi i zajednice	Urbanističko planiranje sa zelenom infrastrukturom, pristupačan javni prevoz, energetske efikasne zgrade
12	Odgovorna potrošnja i proizvodnja	Lokalna prerada, reciklaža otpada, ekološko označavanje, edukacija potrošača

13	Klimatske akcije	Lokalni klimatski planovi, zeleni krovovi, sadnja drveća, mere za prilagođavanje sušama i poplavama
14	Život ispod vode	Očuvanje rečnih ekosistema (Veterica, Južna Morava), kontrola zagađenja i otpadnih voda
15	Život na kopnu	Zaštita šuma, agrošumarski sistemi, biodiverzitet i revitalizacija pejzaža
16	Mir, pravda i jake institucije	Participacija građana u donošenju odluka, transparentnost lokalne vlasti
17	Partnerstva za ciljeve	Saradnja sa školama, civilnim sektorom, EU partnerima i susednim opštinama u sprovođenju SDGs

Agenda 2030 je važna za Grad Leskovac iz sledećih razloga:

- a) **Usklađivanje lokalnih politika sa međunarodnim ciljevima** - Agenda 2030 sa svojih 17 ciljeva održivog razvoja (SDGs) omogućava Gradu Leskovcu da:
 - razvije zelenije, inkluzivnije i otpornije politike,
 - privuče međunarodne i nacionalne fondove koji finansiraju projekte usklađene sa SDG-ovima,
 - učestvuje u međunarodnim partnerstvima i mrežama koje podržavaju lokalizaciju Agende.
- b) **Zeleni rast kao alat za demografsku obnovu** - U kontekstu depopulacije, starenja stanovništva i migracija iz Grada Leskovca:
 - zeleni rast nudi šansu da se otvore nova radna mesta u cirkularnoj ekonomiji, energetske efikasnosti, zelenoj poljoprivredi i održivom turizmu,
 - unapređenjem životne sredine i lokalne infrastrukture, Leskovac postaje privlačniji za život, rad i ostanak mladih,
 - time se direktno doprinosi ciljevima *Agende 2030* kao što su cilj 8 (dostojanstven rad), cilj 11 (održivi gradovi), cilj 13 (klimatske akcije) i cilj 15 (život na kopnu).
- c) **Lokalna otpornost i klimatska adaptacija** – Grad Leskovac se suočava sa sve češćim sušama, erozijama, zagađenjem zemljišta i vode:
 - Agenda 2030 podstiče razvoj prilagodljivih lokalnih politika koje jačaju otpornost ekosistema i zajednica,
 - kroz zeleni rast, Grad Leskovac može investirati u održivo upravljanje prirodnim resursima, zaštitu biodiverziteta i regeneraciju ruralnih područja.
- d) **Promena razvojnog narativa – od "razvojnog zaostajanja" ka "zelenom liderstvu"** - Uključivanje Agende 2030 u razvojne strategije omogućava Leskovcu da:
 - se pozicionira kao pionir održivih praksi na jugu Evrope,

- izgradi novi identitet zasnovan na inovacijama, održivosti i lokalnoj otpornosti,
- iskoristi koncept zelenog rasta kao iskru promena koja pokreće zajednicu.

Iz ovog ugla posmatrana, *Agenda 2030* nije apstraktni globalni dokument – ona je **konkretan vodič** za transformaciju Grada Leskovca u životno odredište koje spaja ekonomski razvoj, socijalnu inkluziju i zaštitu prirode.

5.1.2. U KORAK SA LIDERIMA ZELENE EVROPE

Zelena agenda za Zapadni Balkan, usvojena 2020. godine kao regionalni doprinos *Agendi 2030*, daje stratešku osnovu za prelazak na niskougljeničnu, cirkularnu i klimatski otpornu ekonomiju, pri čemu lokalne samouprave imaju **ključnu ulogu** u sprovođenju. Ovaj dokument **usmerava** ekološku, klimatsku i ekonomsku tranziciju regiona do 2030. godine. Podrazumeva usklađivanje sa Evropskim zelenim planom (European Green Deal). Grad Leskovac prepoznaje ovu agendu **kao poziv** da preuzme odgovornost i postane pionir lokalnog zelenog rasta, ne čekajući, već stvarajući promene – odozdo, lokalno, odgovorno.

Stub / Prioritet	Ključni elementi	Važnost za Leskovac
1. Dekarbonizacija	Smanjenje emisija CO ₂ , prelazak na čistu energiju, energetska efikasnost, tržište ugljenika	Podrška za lokalne projekte energetske efikasnosti, solarne panele na javnim zgradama, grejanje iz OIE, smanjenje zagađenja iz domaćinstava i industrije
2. Cirkularna ekonomija	Upravljanje otpadom, eko-dizajn, reciklaža, ponovna upotreba	Razvoj lokalnih reciklažnih kapaciteta, podsticaji za male zelene biznise, uključivanje neformalnog sektora
3. Održiva mobilnost	Promocija javnog prevoza, biciklističke staze, električna vozila	Modernizacija gradskog prevoza, razvoj pešačkih i biciklističkih zona, stanice za punjenje e-vozila
4. Održiva poljoprivreda i hrana	Agroekologija, lokalna i organska proizvodnja, zaštita zemljišta	Podrška za organske proizvođače, lokalne prerađivače, razvoj kratkih lanaca snabdevanja u Jablaničkom okrugu
5. Biodiverzitet i zelena infrastruktura	Očuvanje prirode, zelene površine, reke, šume, urbani biodiverzitet	Ulaganja u zelene javne prostore, obnova obala Veternice, ozelenjavanje naselja, zaštita prirodnog bogatstva
6. Otpornost na klimatske promene	Upravljanje rizicima, suše, poplave, prilagođavanje klimatskim promenama	Lokalni klimatski planovi, uređenje slivova, zeleni krovovi i fasade, preventivne mere za ranjiva područja
7. Finansiranje i zelena tranzicija	Pristup fondovima EU (IPA III, Zeleni plan za Zapadni Balkan)	Leskovac može konkurisati za EU sredstva za projekte energetske efikasnosti, otpada, mobilnosti i biodiverziteta
8. Učešće zajednice i pravedna tranzicija	Inkluzija građana, podrška ranjivim grupama, zelena radna mesta	Aktiviranje lokalnih zajednica, uključivanje mladih i žena, prekvalifikacije za zelena zanimanja

Zelena agenda je važna za Grad Leskovac **iz sledećih razloga:**

- a) **Strateški okvir za lokalni zeleni rast:** Omogućava Leskovcu da razvija politike u skladu sa EU prioritetima.
- b) **Direktan pristup EU fondovima:** Projekti usklađeni sa ZAZB imaju veće šanse za finansiranje.
- c) **Podstiče prelazak na održive modele razvoja:** Od industrije i energije, do urbanizma i ruralnog razvoja.
- d) **Ubrzava demografsku obnovu:** Kroz stvaranje lokalnih zelenih poslova, veće kvalitete života i smanjenje iseljavanja.
- e) **Jača otpornost lokalne zajednice:** Klimatske promene i ekološke krize zahtevaju lokalno prilagođene mere, koje ova agenda podržava.

Usmeravanjem lokalnog delovanja prema principima i ciljevima *Zelene agende za Zapadni Balkan*, Leskovac se ne pozicionira kao periferna sredina koja sledi, već kao **lokalni lider** koji oblikuje i pokreće promene iznutra.

5.1.3. ZAJEDNO ZA NAJBOLJU I ODRŽIVU SRBIJU

Najbolja budućnost Srbije gradi se odozdo – iz gradova i opština koje prepoznaju odgovornost za održivi razvoj. Grad Leskovac ne želi da čeka promene, već da bude deo tih promena – inicirajući ih. U nastavku je data tabela nacionalnih dokumenata Srbije **relevantnih** za lokalni zeleni rast Grada Leskovca, sa osnovnim informacijama i direktnim vezama sa lokalnim javnim politikama:

RB	Nacionalni dokument / zakon/okvir	Glavni fokus	Relevantnost za lokalni zeleni rast u Leskovcu
1	Zelena agenda za Zapadni Balkan (2020)	Klimatska politika, biodiverzitet, cirkularna ekonomija	Obavezuje grad na planiranje mera za energetske efikasnost, reciklažu, čistiji vazduh i vodu.
2	Program ekonomskih reformi RS 2024–2026 (PER)	Strukturne reforme, zelene investicije, energetska tranzicija	Usklađivanje lokalnih projekata sa nacionalnim prioritetima za finansiranje iz EU fondova.
3	Strategija niskougljeničnog razvoja do 2030.	Smanjenje emisija GHG, dekarbonizacija sektora	Osnova za lokalne klimatske planove, energetske efikasne zgrade, podršku industriji u tranziciji.
4	Nacionalna strategija održivog razvoja (2008)	Održivost u svim sektorima, zaštita resursa	Podrška održivoj poljoprivredi, ruralnom razvoju i lokalnom planiranju zemljišta.
5.	Zakon o klimatskim promenama (2021)	Prilagođavanje klimatskim rizicima	Obaveza za izradu lokalnog klimatskog akcionog plana i uključivanje ranjivih grupa.

6	Zakon i strategija upravljanja otpadom	Cirkularna ekonomija, reciklaža, sanitarno upravljanje	Planiranje reciklažnih centara, lokalne kampanje, podrška zelenim radnim mestima.
7	Nacionalna strategija za mlade 2023–2030	Održivo zapošljavanje, participacija, obrazovanje	Aktivno uključivanje mladih u lokalne zelene projekte i startap podršku
8	IPARD III program (2021–2027)	Održiva poljoprivreda, ruralna infrastruktura	Podrška za eko-turizam, organsku proizvodnju, preradu i obnovljive izvore u selima.
9	Strategija pametne specijalizacije (S3)	Inovacije u prioritetnim sektorima	Povezivanje prehrambene i tekstilne industrije s ekološkim inovacijama.
10	Strategija razvoja cirkularne ekonomije (2022+)	Održiva proizvodnja, sekundarne sirovine	Podrška preduzećima za uvođenje cirkularnih modela (npr. biootpad, ekodizajn).
11	Prostorni plan Republike Srbije 2021–2035	Prostorni razvoj, infrastruktura, regionalna ravnoteža	Utvrđuje ulogu Leskovca kao regionalnog centra, prioritet za modernizaciju železničke i putne infrastrukture, podršku održivom urbanom razvoju i ruralnoj revitalizaciji. PPRS naglašava potrebu za prostornim planovima nižeg reda koji integrišu principe zelene infrastrukture, otpornosti i energetske efikasnosti.
12	Nacionalni populacioni okvir (Projekcije stanovništva 2022–2052)	Demografske projekcije, fertilitet, mortalitet, migracije	Predviđa nastavak trenda depopulacije i starenja stanovništva. Za Leskovac, to znači potrebu za lokalnim politikama koje podstiču ostanak mladih, povratak iseljenih i povećanje nataliteta, kroz mere kao što su subvencionisanje stanovanja, podrška porodicama i razvoj lokalne infrastrukture.
13	Nacionalna strategija održivog urbanog razvoja Republike Srbije (do 2030.)	- Održivo korišćenje resursa u gradovima - Promocija energetske efikasnosti i niskouglenične mobilnosti - Inkluzivan urbani razvoj i otpornost na klimatske promene	- Podrška zelenim investicijama u javnu infrastrukturu - Obaveza planiranja po principima održivosti u prostorno-urbanističkim dokumentima - Jačanje lokalne otpornosti (npr. protiv urbanih toplotnih ostrva, zagađenja itd.)
14	Zakon o zaštiti životne sredine (Sl. glasnik RS, br. 135/2004 i dr.)	- Prevencija i kontrola zagađenja - Očuvanje prirodnih vrednosti i biodiverziteta - Učešće javnosti i princip "zagađivač plaća"	- Osnova za donošenje lokalnih ekoloških planova i inspeksijskog nadzora - Mehanizmi za lokalnu zaštitu prirode, reciklažu, kontrolu otpada - Alat za sprovođenje ciljeva Zelene agende kroz lokalne propise i upravne akte

Lokalizacijom koncepta zelenog rasta Grad Leskovac se **pozicionira** kao proaktivni partner Republike Srbije u ispunjenju međunarodnih obaveza i kao uzor drugim lokalnim samoupravama u regionu. Pri tome, ovo partnerstvo nije samo institucionalno – ono je i međugeneracijsko, demokratsko i solidarno. Budućnost kojoj Grad Leskovac stremi ne pripada samo političkim strategijama i izveštajima – ona pripada svakom detetu koje se rodi ovde, svakom mladom čoveku koji odluči da ostane, svakom povratniku koji se vrati i svakom građaninu koji veruje da zajednica može biti obnovljena. Zato je lokalni zeleni rast mnogo više od razvojne orijentacije – on je partnerstvo za budućnost: između globalnog i lokalnog, između prošlosti i budućnosti, između prirode i društva.

6. JAVNE POLITIKE ZA ZELENU BUDUĆNOST

Javne politike za zelenu budućnost grada Leskovca predstavljaju **operativni okvir** za sprovođenje lokalne tranzicije ka održivom razvoju, pravednijem društvu i otpornijoj zajednici. U skladu sa strateškim ciljevima i vizijom razvoja do 2050. godine, petnaest (15) preporučenih politika je **sistematizovano** u okviru tri strateške osovine:

- ❖ **Strateška osovina 1: Lokalno upravljanje zelenim rastom** - Ova osovina usmerena je na jačanje kapaciteta lokalne uprave i stvaranje institucionalnih uslova za dosledno i transparentno sprovođenje zelene tranzicije. U okviru nje razvijaju se sledeće politike:
 - Politika demografske obnove
 - Politika zelene javne uprave,
 - Politika održivog budžetiranja (sa zelenim računovodstvom),
 - Lokalna klimatska politika
 - Participativno upravljanje i lokalne zelene institucije
- ❖ **Strateška osovina 2: Izgradnja kapaciteta za zeleni rast** - Ova osovina obuhvata ulaganja u znanje, obrazovanje, inovacije i lokalnu zajednicu, kako bi se stvorili ljudski i društveni resursi potrebni za dugoročan održivi razvoj. U okviru nje definišu se:
 - Politika obrazovanja i osnaživanja za zeleni rast
 - Politika zelenog javnog zdravlja
 - Politika zelene socijalne zaštite i brige o ranjivima
- ❖ **Strateška osovina 3: Ozelenjavanje lokalnog rasta** - Usmerena na konkretne intervencije koje povezuju ekonomsku transformaciju sa zaštitom prirodnih resursa i unapređenjem kvaliteta života, ova osovina obuhvata sledeće politike:

- Politika zelenih radnih mesta i cirkularne ekonomije
- Politika održivih prehrambenih sistema
- Politika zelenog turizma i kulturnih pejzaža
- Politika zelene obnove stanovanja i prostorne pravde
- Politika održive mobilnosti
- Politika otpornih sela za mlade porodice
- Politika zdrave životne sredine

6.1. STRATEŠKA OSOVINA 1: UPRAVLJANJE ZELENIM RASTOM

Predstavlja **temeljnu osnovu** za uspešnu zelenu tranziciju u Gradu Leskovcu. Fokusirana je na jačanje kapaciteta lokalnih vlasti i stvaranje institucionalnih okvira koji omogućavaju dosledno, efikasno i transparentno sprovođenje politika zelenog rasta. U okviru ove osovine razvijaju se ključne politike koje integrišu demografsku obnovu sa zelenim upravljanjem. Ove politike zajedno kreiraju čvrstu institucionalnu i finansijsku podlogu za održiv razvoj i povratak poverenja građana u lokalnu upravu.

6.1.1. POLITIKA DEMOGRAFSKE OBNOVE

Opis politike

Cilj je stvaranje povoljnog društvenog, ekonomskog i životnog okruženja koje podstiče prirodan priraštaj, povratak raseljenih i useljavanje mladih porodica. Politika integriše sve aspekte javnih politika koje zajedno podupiru demografsku obnovu kao prioritet lokalnog razvoja.

Veza sa demografskom obnovom

Ključna politika koja direktno adresira demografske izazove i kroz ostale politike pruža podršku za stabilan i rastući broj stanovnika.

Operativni ciljevi

- Izrada i sprovođenje sveobuhvatnog programa za podršku rađanju, uključujući finansijsku pomoć, besplatne ili subvencionisane usluge zdravstvene zaštite i obrazovanja.
- Razvoj mera za podršku ženama i mladim roditeljima na tržištu rada (fleksibilno radno vreme, povratak na posao, podrška u usklađivanju rada i roditeljstva).
- Aktivno uključivanje povratnika i useljenika kroz programe integracije, socijalne pomoći i obrazovanja.
- Obezbeđivanje adekvatnog stanovanja za mlade i porodice kroz subvencije, povoljne kredite i društveno stanovanje.

- Povezivanje sa regionalnim i nacionalnim programima demografske politike radi sinergije i dodatnih resursa.
- Stvaranje systemske podrške mladim porodicama i ženama u reproduktivnom dobu.
- Podsticanje povratka i useljavanja kroz stanovanje, zapošljavanje i socijalnu inkluziju.
- Razvoj lokalnih servisa i infrastrukture prilagođene potrebama demografske obnove.

Mere

- Podrška zelenim biznisima mladih porodica
- Podrška za povratak i ostanak mladih porodica
- Subvencije za stanovanje, renoviranje i energetske efikasne kuće za mlade porodice.
- Podrška za zapošljavanje povratnika u sektorima zelenog rasta.
- Zeleni paketi podrške za porodilje i malu decu
- Zeleni vaučeri za decu (Vaučeri za besplatne ekološke aktivnosti dece, npr. letnje škole u prirodi, permakulturne radionice)
- Paketi sa lokalno proizvedenom, zdravom hranom i ekološkim proizvodima.
- Besplatne zelene baby-start pakete (pelene, odeća, knjige od recikliranih materijala).
- Usluge brige u zajednici za mlade roditelje
- Razvoj mreže dnevnih boravaka i fleksibilnih vrtića u urbanim i ruralnim sredinama.
- Usluge mobilnih savetnika za roditelje u selima.
- Podrška za zadrugarstvo i zajedničko stanovanje mladih porodica u ruralnim sredinama
- Zadrugarski modeli međusobne pomoći za stanovanje i poljoprivredu.
- Zeleni ruralni habovi sa infrastrukturom za zajednički život i rad.
- Zelene stipendije za studente i učenike iz Leskovca
- Ciljane stipendije za obrazovne programe u oblastima održivog razvoja.
- Programi „vrati se i primeni znanje“ za stipendirane mlade.
- Programi za povratak dijasporu i podršku „radu na daljinu iz Leskovca“
- Promocija Grada kao destinacije za digitalne nomade i povratnike.
- Poreske olakšice i subvencije za one koji se vrata i pokrenu poslove u zelenim industrijama.
- Demografski monitoring i sistem ranog upozoravanja na depopulaciju
- Uspostavljanje lokalnog demografskog observatorijuma.
- Mape rizika depopulacije na nivou mesnih zajednica.

Instrumenti

- *Finansijski instrumenti*: Subvencije i budžetski podsticaji za zelene porodične politike, Zeleni fond za demografsku obnovu (lokalni fond iz više izvora – javni budžet, donatori, EU fondovi).
- *Regulatorni instrumenti*: Lokalne odluke o prioritetnom pravu korišćenja stanova, prostora ili subvencija za mlade porodice; Odluke o umanjeњу ili oslobađanju od komunalnih taksi za mlade preduzetnike.
- *Institucionalni instrumenti*: Osnivanje lokalne kancelarije za demografsku obnovu i podršku mladima; Multisektorski savet za demografski razvoj Grada Leskovca.
- *Informacioni instrumenti*: Platforma „Život u Leskovcu“ – onlajn servis sa ponudom stanova, poslova, podrške; Informativne kampanje u dijaspori i među mladima o mogućnostima života i rada u Leskovcu.
- *Participativni instrumenti*: Participativni budžet za mlade porodice; Konsultacije sa mladima i roditeljima u kreiranju novih usluga.
- *Pilot-programi i javno-privatna partnerstva*: Partnerstva sa privatnim sektorom za gradnju zelenih stambenih jedinica; Pilot projekti zelenih sela za mlade porodice u saradnji sa zadrugama.

Očekivani efekti

- Povećanje stope nataliteta i smanjenje iseljavanja.
- Veći broj mladih porodica koje ostaju ili se vraćaju u lokalnu zajednicu.
- Osaženje socijalnih mreža i zajednice u funkciji podrške porodici.

Pokazatelji uspeha

- Promena ukupnog broja stanovnika (% na godišnjem nivou).
- Udeo mladih (15–34) u ukupnoj populaciji (%).
- Broj novih domaćinstava sa decom u lokalnim naseljima.
- Broj mladih koji su se vratili iz inostranstva ili drugih gradova.
- Broj korisnika lokalnih mera podsticaja za ostanak i povratak

Primeri intervencija / pilot-programa

- *“Zeleni kvadrat”*: izgradnja pilot stambenog bloka sa solarima, vrtićem i urbanim vrtovima – samo za mlade porodice.
- *“Budi promena kod kuće”*: grantovi za mlade koji žele da započnu zeleni posao nakon povratka iz inostranstva.

- *“Domaćinstva nade”*: subvencije za porodice sa troje i više dece koje se opredele za održivo stanovanje u selima.

6.1.2. POLITIKA ZELENE JAVNE UPRAVE

Opis politike

Modernizacija javne uprave kroz digitalizaciju, transparentnost, participativnost i zelene prakse sa ciljem efikasnijeg upravljanja resursima i boljeg servisa građanima.

Veza sa demografskom obnovom

Zelena, efikasna i pristupačna javna uprava povećava poverenje građana i podiže kvalitet usluga, što je ključno za zadržavanje i privlačenje stanovništva, posebno mladih i obrazovanih. Digitalizacija, otvorenost i profesionalizacija uprave smanjuju korupciju i omogućavaju povoljnije poslovno okruženje i bržu realizaciju infrastrukturnih i socijalnih projekata važnih za demografski opstanak lokalne zajednice.

Operativni ciljevi

- Uvođenje e-uprave i digitalnih servisa za građane i privredu radi smanjenja administrativnih barijera.
- Implementacija ekoloških standarda u radu javnih institucija (papirna i energetska štednja, reciklaža, zeleni nabavki).
- Edukacija zaposlenih o principima zelene uprave, zelenim politikama i održivosti.
- Uvođenje prakse transparentnosti i otvorenih podataka o zelenim projektima i budžetu.
- Razvijanje modela participativnog odlučivanja u planiranju i sprovođenju zelenih politika.
- Jačanje učešća građana u donošenju odluka.

Mere

- *Zelena reforma lokalne administracije*: Uvođenje standarda za održivo upravljanje kancelarijama (npr. nulta potrošnja papira, efikasno grejanje/hlađenje, LED rasveta).
- *Edukacija zaposlenih* o zelenim praksama u radu, horizontalnom integrisanju javnih politika itd.
- *Zeleni javni servis*: Digitalizacija svih lokalnih usluga sa ciljem smanjenja fizičkog dolaska u upravu; Uvođenje e-platформи za praćenje lokalnih ekoloških inicijativa i prijavu problema.
- *Zelena javna nabavka*: Uspostavljanje kriterijuma za javne nabavke koje favorizuju proizvode/usluge sa niskim karbonskim otiskom i lokalno poreklo; Praćenje ekološkog uticaja javnih ugovora.

- *Ekološka optimizacija javnih zgrada i vozila:* Energetska sanacija svih javnih objekata u vlasništvu Grada; Elektrifikacija voznog parka lokalne administracije.
- *Zelena obuka lokalnih službenika:* Uvođenje redovnih kurseva o zelenim temama i javnim politikama održivog razvoja; Sertifikacija i ocenjivanje zelene kompetentnosti.
- *Uvođenje sistema intersektorskog zelenog planiranja:* Formiranje međusektorskih timova za uvođenje zelenih komponenti u sve lokalne politike; Uvođenje obavezne “zelene procene” za sve nove odluke i projekte Grada.
- *Razvoj i primena e-uprave i zelenih IT rešenja.*
- *Kreiranje otvorenih podataka o zelenim projektima i rezultatima.*
- *Organizacija participativnih platformi i javnih rasprava.*
- *Programi edukacije i sertifikacije za javne službenike.*

Instrumenti:

- *Finansijski instrumenti:* Sredstva iz budžetske linije za energetske efikasnost i zelenu transformaciju javne uprave; Pristup EU fondovima za digitalizaciju i javnu efikasnost sa zelenim komponentama.
- *Regulatorni instrumenti:* Pravilnici o zelenoj javnoj nabavci i održivoj upotrebi resursa; Uredbe o obaveznoj energetske efikasnosti javnih zgrada i transparentnosti potrošnje.
- *Tehnički instrumenti:* Softveri za praćenje potrošnje energije, papira, goriva i CO₂ otiska uprave; Standardizovani alati za procenu održivosti lokalnih politika.
- *Edukativni i kapacitetni instrumenti:* Programi stručnog usavršavanja za lokalne službenike u partnerstvu sa akademskim i nevladinim sektorom; Partnerstva sa državnim telima i međunarodnim donatorima za treninge i razmene dobre prakse.
- *Monitoring i evaluacija:* Sistem godišnjih izveštaja o zelenoj transformaciji lokalne administracije; Javna ocena napretka u ekološkim standardima javne uprave.

Cilj ove politike je da lokalnu upravu transformiše u ključnog nosioca zelene tranzicije kroz izgradnju njenih kapaciteta, digitalizaciju, održivo planiranje i transparentno donošenje odluka u skladu sa principima ekološke, socijalne i ekonomske održivosti.

Očekivani efekti

- Veća efikasnost i dostupnost javnih usluga.
- Povećana svest i učešće građana u zelenim temama.
- Smanjenje negativnog uticaja javne uprave na životnu sredinu.

Pokazatelji uspeha

- Broj službi sa primenjenim zelenim standardima (npr. e-uprava, štednja energije).
- Ušteda energije, papira i goriva u lokalnoj administraciji (%).
- Udeo javnih nabavki sa zelenim kriterijumima (%).
- Broj obuka o zelenoj upravi za zaposlene u javnom sektoru.

Primeri intervencija / pilot-programa

- *“Zeleni opštinski centar”*: energetska obnova i digitalizacija gradske uprave sa zelenim krovom i pametnim sistemima upravljanja.
- *“Javna uprava na biciklu”*: subvencionisanje bicikala i e-vozila za zaposlene u lokalnim institucijama.
- *“Mladi menadžeri za zeleni grad”*: angažovanje pripravnika i mladih profesionalaca u javnu upravu kroz konkurse za “zelene kadrove”.

6.1.3. POLITIKA ODRŽIVOG BUDŽETIRANJA (SA ZELENIM RAČUNOVODSTVOM)

Opis politike

Integracija principa održivosti i zelenog računovodstva u planiranje i izvršenje lokalnog budžeta, uz praćenje uticaja javnih investicija na životnu sredinu i društvo. Cilj ove politike je da uvede sistem održivog i transparentnog finansijskog upravljanja na lokalnom nivou, kroz integraciju zelenog računovodstva i kriterijuma održivosti u proces planiranja, izvršenja i kontrole budžeta. Time se obezbeđuje da sve javne investicije i troškovi budu usklađeni sa principima zaštite životne sredine i dugoročne ekonomske otpornosti.

Veza sa demografskom obnovom

Pametno i održivo budžetiranje osigurava sredstva za prioritetne demografske i zelene investicije, garantujući dugoročnu stabilnost i razvoj. Održivo budžetiranje sa zelenim računovodstvom omogućava dugoročnu finansijsku stabilnost i predvidljivost lokalne samouprave, što je ključno za stvaranje sigurnog i podsticajnog okruženja za porodice i mlade ljude. Time se povećava kapacitet lokalnih vlasti da finansiraju i podrže mere koje direktno doprinose demografskoj obnovi — kao što su subvencije za zelenu gradnju, socijalna pomoć i infrastrukturni projekti koji unapređuju kvalitet života i održivost zajednice.

Operativni ciljevi

- Uvođenje sistema zelenog računovodstva za praćenje ekoloških i socijalnih uticaja budžetskih odluka.
- Integrisanje održivih kriterijuma u proces donošenja budžeta i investicija.

- Razvijanje kapaciteta budžetskih službi za sprovođenje zelenih finansijskih praksi.
- Transparentno izveštavanje o troškovima i koristima zelenih projekata.
- Aktivno uključivanje građana i zainteresovanih strana u budžetski proces.
- Uvođenje zelenog budžetiranja u lokalne finansije.
- Transparentno praćenje troškova i koristi zelenih projekata.
- Podsticanje investicija koje direktno podržavaju demografsku obnovu.

Mere

- *Uvođenje zelenog budžetiranja:* Ugradnja principa održivosti u sve faze budžetskog ciklusa (planiranje, raspodela, izvršenje); Definisane budžetskih linija za klimatski i ekološki značajne aktivnosti.
- *Zeleno računovodstvo i praćenje ekoloških rashoda i prihoda:* Razvoj lokalnog sistema klasifikacije ekoloških rashoda i prihoda; Analiza koristi i troškova po životnu sredinu za budžetske programe.
- *Zeleni fiskalni stimulansi:* Oslobođanja ili umanjenja lokalnih такси i poreza za investicije u ekološki prihvatljive projekte; Uvođenje naknada za aktivnosti sa negativnim ekološkim uticajem.
- *Transparentnost i participacija u budžetskom odlučivanju:* Javne rasprave i digitalne platforme za učešće građana u zelenom budžetiranju; Godišnje publikovanje „Zelenog bilansa budžeta“.
- *Obuka i uspostavljanje zelenih finansijskih standarda*
- *Izrada i praćenje indikatora zelenog budžetiranja.*
- *Javne konsultacije i izveštaji o efektima budžetskih odluka*

Instrumenti:

- *Finansijski instrumenti:* Zeleni budžetski kodovi i fondovi u okviru lokalnog trezora; Partnerstva sa Ministarstvom finansija i eksternim donatorima (EU, UNDP) za podršku zelenim rashodima.
- *Metodološki instrumenti:* Lokalni vodiči za zeleno budžetiranje i računovodstvo; Indikatori budžetskog doprinosa klimatskim ciljevima i ciljevima održivog razvoja.
- *Regulatorni instrumenti:* Odluke o obaveznoj primeni principa zelenog budžetiranja na nivou Grada; Uvođenje pravila ekološke fiskalne odgovornosti u budžetske procedure.
- *Instrumenti transparentnosti i kontrole:* Javna platforma za vizualizaciju ekoloških rashoda i prihoda Grada; Uključivanje nezavisnih aktera u reviziju i monitoring zelenih budžetskih linija.

- *Obuka i podrška:* Edukacija zaposlenih u finansijskim i sektorskim službama; Savetodavna podrška eksperata za primenu alata zelenog računovodstva.

Očekivani efekti

- Integrisani sistem praćenja i izveštavanja o uticaju budžeta na životnu sredinu i društvo.
- Povećana transparentnost i poverenje građana u lokalnu upravu.
- Veća efikasnost u raspodeli sredstava ka zelenim i demografski značajnim projektima.
- Dugoročna finansijska održivost i otpornost lokalne samouprave.

Pokazatelji uspeha

- Udeo budžeta opredeljen za zelene prioritete (%).
- Broj budžetskih linija sa primenom zelenog računovodstva.
- Broj javnih politika evaluiranih po kriterijumima održivosti.
- Broj učesnika u participativnom budžetiranju zelenih inicijativa

Primeri intervencija / pilot-programa

- Uvođenje godišnjeg zelenog finansijskog izveštaja dostupnog javnosti.
- Program subvencionisanja energetske obnove javnih i privatnih objekata sa praćenjem uticaja na budžet.
- Organizacija radionica za službenike o primeni zelenog računovodstva i održivog budžetiranja.

6.1.4. LOKALNA KLIMATSKA POLITIKA

Opis politike

Prilagođavanje i ublažavanje klimatskih promena kroz lokalne mere koje smanjuju emisije gasova staklene bašte i povećavaju otpornost zajednice na klimatske rizike. Cilj lokalne klimatske politike jeste da Grad Leskovac razvije i sprovodi lokalno prilagođene mere ublažavanja klimatskih promena i prilagođavanja njihovim posledicama. Ova politika postavlja okvir za delovanje lokalne zajednice u skladu sa međunarodnim i nacionalnim klimatskim obavezama, ali utemeljen u specifičnim izazovima i potencijalima lokalnog konteksta.

Veza sa demografskom obnovom

Otpornija i zdravija lokalna sredina podstiče stabilan život i rad stanovništva, što doprinosi zadržavanju i povratku stanovnika. Klimatski otporna lokalna zajednica predstavlja ključni uslov za dugoročnu sigurnost života, imovine i zdravlja stanovništva — posebno za mlade porodice

koje planiraju ostanak ili povratak. Investicije u zaštitu od klimatskih rizika i unapređenje mikroklima direktno poboljšavaju kvalitet života, smanjuju troškove domaćinstava i stvaraju uslove za zdravu životnu sredinu, što jača atraktivnost teritorije za život i rad.

Operativni ciljevi

- Razvijanje lokalnih klimatskih planova koji integrišu mere za ublažavanje i prilagođavanje klimatskim promenama.
- Smanjenje emisija gasova staklene bašte kroz energetska efikasnost i obnovljive izvore energije.
- Jačanje otpornosti infrastrukture i stanovništva na klimatske rizike (poplave, suše, ekstremne temperature).
- Podizanje svesti i uključivanje građana u klimatske akcije.
- Razvijanje saradnje sa regionalnim, nacionalnim i međunarodnim partnerima.

Mere

- Izrada i sprovođenje lokalnog klimatskog plana
- Uvođenje sistema za lokalno praćenje emisija gasova staklene bašte (GHG)
- Program prirodnih klimatskih rešenja (nature-based solutions)
- Lokalni fond za klimatska otpornost
- Promocija obnovljivih izvora energije i energetske efikasnosti.
- Izrada lokalnih planova za upravljanje rizicima od poplava i suša.
- Kampanje edukacije i uključivanja zajednice.

Instrumenti:

- *Regulatorni instrumenti:* Lokalna uredba o klimatskom planiranju; obaveza izrade klimatske procene za nove projekte
- *Finansijski instrumenti:* Fond za klimatska otpornost; sufinansiranje mera iz nacionalnih i EU klimatskih fondova
- *Tehnički instrumenti:* GIS alati za mapiranje klimatskih rizika; lokalni sistem za merenje GHG; softver za simulaciju scenarija
- *Edukativni instrumenti:* Klimatske radionice za građane i škole; izrada klimatskih vodiča za domaćinstva i privredu
- *Participativni instrumenti:* Javni forumi o lokalnim klimatskim rizicima; uključivanje građana u dizajn i implementaciju rešenja
- *Monitoring i evaluacija:* Godišnji lokalni klimatski izveštaj; sistem za evaluaciju klimatskih performansi po sektorima

Očekivani efekti

- Smanjenje štetnih emisija i energetske troškova.
- Veća otpornost na klimatske promene.
- Aktivno učešće građana u održivim praksama.

Pokazatelji uspeha

- Broj lokalnih klimatskih akcija sprovedenih godišnje.
- Smanjenje emisije CO₂ (t/godina) u sektoru energetike, saobraćaja, otpada.
- Broj objekata prilagođenih klimatskim ekstremima.
- Površina ozelenjenih i adaptiranih javnih prostora (m²).

Primeri intervencija / pilot-programa

- Pilot projekti uvođenja solarnih panela na školama i zdravstvenim ustanovama.
- Izgradnja urbane zelene infrastrukture za zaštitu od urbanih toplotnih ostrva.
- Razvoj mobilne aplikacije za rano upozoravanje na ekstremne vremenske nepogode.
- Formiranje lokalnog foruma za klimatske akcije sa učešćem građana, škola i preduzeća.

6.1.5. POLITIKA PARTICIPATIVNOG UPRAVLJANJA I LOKALNIH ZELENIH INSTITUCIJA

Opis politike

Razvijanje mehanizama participativnog upravljanja i jačanje lokalnih zelenih institucija, civilnog društva i inicijativa radi zajedničkog vođenja održivog razvoja. Ova politika ima za cilj jačanje poverenja građana u lokalne institucije i osnaživanje njihove uloge u kreiranju, sprovođenju i nadzoru politika zelenog rasta. Kroz institucionalne inovacije i participativne mehanizme, lokalna uprava se transformiše u partnera građana, a zelena tranzicija u zajednički proces.

Veza sa demografskom obnovom

Uključivanje građana i jačanje lokalnih zajednica povećava socijalnu koheziju i poverenje, čineći lokalitet privlačnijim za život i rad. Kada građani, posebno mlade porodice, osećaju da imaju glas u lokalnim politikama i da institucije odgovaraju na njihove potrebe, jača se njihova povezanost sa lokalnom zajednicom i spremnost na ostanak ili povratak. Transparentnost, saradnja i učešće smanjuju osećaj marginalizacije i jačaju poverenje u budućnost mesta u kojem žive, što direktno doprinosi demografskoj stabilnosti i obnovi.

Operativni ciljevi

- Razvijanje formalnih i neformalnih mehanizama za uključivanje građana u donošenje odluka.

- Jačanje kapaciteta civilnog društva i lokalnih ekoloških organizacija.
- Promovisanje društvenog preduzetništva i inovacija u oblasti zelene ekonomije.
- Povezivanje lokalnih aktera u mreže za razmenu znanja i resursa.
- Podsticanje odgovornosti i transparentnosti javnih institucija.

Mere

- Uspostavljanje stalnih lokalnih zelenih saveta u mesnim zajednicama.
- Participativno planiranje zelenih budžeta i projekata
- Jačanje kapaciteta mesnih zajednica za upravljanje zelenim projektima
- Institucionalizacija javnog dijaloga o zelenim politikama
- Organizacija radionica, foruma i javnih debata.
- Podrška lokalnim ekološkim i društvenim projektima.
- Kreiranje platformi za digitalnu participaciju.

Instrumenti

- *Regulatorni instrumenti:* Statut Grada sa obavezom uključivanja građana u donošenje zelenih odluka; pravilnik o radu zelenih saveta
- *Finansijski instrumenti:* Mini-fond za projekte mesnih zajednica; linije budžeta za participativne procese; Modeli participativnog budžetiranja.
- *Tehnički instrumenti:* E-platforma za onlajn glasanje i konsultacije; digitalni alat za praćenje realizacije lokalnih inicijativa
- *Edukativni instrumenti:* Treninzi za facilitaciju javnih dijaloga i upravljanje zajedničkim dobrima; Edukativni programi i mentorstvo
- *Participativni instrumenti:* Forum zelenih zajednica; godišnji zeleni dijalog građana i lokalne uprave
- *Monitoring i evaluacija:* Sistem za praćenje stepena učešća građana; godišnji izveštaj o participaciji i preporukama

Očekivani efekti:

- Veća uključenost građana u razvoj zajednice.
- Osnaženje lokalnih aktera i društvenih mreža.
- Efikasnije i inkluzivnije donošenje odluka.

Pokazatelji uspeha

- Broj aktivnih lokalnih zelenih saveta i foruma.
- Broj građana uključenih u javne rasprave i sukreiranje politika.

- Broj odluka koje uključuju rezultate participacije.
- Stepen poverenja u lokalne institucije po zelenim temama (%).

Primeri intervencija / pilot-programa

- Osnivanje Zelenog saveta grada Leskovca i opštine Vlasotince sa predstavnicima građana, privrede i nevladinog sektora.
- Izrada participativnog “Zelenog godišnjeg plana” sa otvorenim pozivom građanima da predlažu prioritete.
- Organizovanje javnih rasprava u selima i mesnim zajednicama o zelenim projektima.
- Uvođenje budžetskog alata za građanske predloge zelenih inicijativa (zelena participativna sredstva).

6.2. STRATEŠKA OSOVINA 2: IZGRADNJA KAPACITETA ZA ZELENİ RAST

Zeleni rast ne može biti ostvaren bez ljudi koji imaju znanja, veštine i poverenje da ga nose. Ova strateška osovina usmerena je na jačanje ljudskog kapitala i društvene povezanosti kroz obrazovanje, zdravlje i socijalnu zaštitu. Ulaganjem u ljude i zajednice stvara se osnova za održiv lokalni razvoj zasnovan na znanju, solidarnosti i inovacijama. Zelena tranzicija u Gradu Leskovcu zahteva transformaciju obrazovnih programa, razvoj lokalnih inovacionih mreža, jačanje javnog zdravlja i efikasne sisteme brige o ranjivim grupama. Ova osovina povezuje socijalnu koheziju sa održivošću i postavlja čoveka u centar svih promena.

6.2.1. POLITIKA OBRAZOVANJA I OSNAŽIVANA ZA ZELENİ RAST

Opis politike

Ova politika usmerena je na stvaranje obrazovnog sistema i lokalne kulture učenja koji podstiču razumevanje, veštine i vrednosti održivog razvoja i zelene tranzicije. Ključni cilj je da se građanima svih uzrasta – a posebno mladima i ženama – obezbede znanja, kompetencije i prilike za aktivno učešće u lokalnoj zelenoj ekonomiji i društvu. Kroz povezivanje formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja sa praksom, inovacijama i zelenim preduzetništvom, ova politika stvara osnovu za razvoj ljudskog kapitala neophodnog za dugoročno održiv i inkluzivan rast. Cilj ove politike jeste stvaranje obrazovnog i društvenog okruženja koje razvija znanja, veštine i vrednosti neophodne za aktivno učešće u zelenoj ekonomiji, održivim praksama i lokalnoj otpornosti. Politika integriše zeleni rast u sve nivoe obrazovanja i promoviše učenje tokom celog života.

Veza sa demografskom obnovom

- *Zadržavanje i povratak mladih:* Kreiranjem obrazovnih prilika povezanih sa zelenim poslovima i lokalnim razvojem, smanjuje se potreba za migracijom mladih u potrazi za relevantnim obrazovanjem i zaposlenjem.
- *Oснаživanje žena i roditelja:* Edukacija u oblasti održive poljoprivrede, zelene ekonomije i lokalnih inovacija omogućava veću ekonomsku samostalnost i sigurnost porodica.
- *Uključivanje starijih i međugeneracijska solidarnost:* Kroz neformalno obrazovanje i lokalne programe prenosa znanja, stariji su aktivni nosioci zelene transformacije.

Operativni ciljevi

- Uvođenje zelene perspektive u sve nivoe obrazovanja.
- Povezivanje obrazovanja sa lokalnim zelenim tržištem rada.
- Podrška neformalnom i doživotnom učenju o zelenim temama.
- Osnaživanje lokalnih edukatora, organizacija i preduzetnika kao multiplikatora znanja.
- Povećanje dostupnosti obrazovanja ranjivim i ruralnim grupama.

Mere

- Uključivanje obrazovanja za održivi razvoj (ESD) u osnovne i srednje škole, kroz revidirane nastavne planove i vanškolske aktivnosti.
- Osnivanje lokalnog Centra za zelene veštine, sa fokusom na praktične obuke za mlade, žene i povratnike.
- Razvoj programa dualnog obrazovanja u saradnji sa lokalnim zelenim preduzećima i zadrugama.
- Organizovanje redovnih Zelenih letnjih škola i kampova za decu i mlade u prirodnim ambijentima (npr. u saradnji sa parkovima, školskim imanjima, botaničkim baštama).
- Kreiranje onlajn platforme za učenje i razmenu znanja o zelenim praksama (ekološko graditeljstvo, permakultura, energetska efikasnost).
- Pokretanje programa „Stariji podučavaju mlađe“ za prenošenje tradicionalnih znanja i praksi u održivoj proizvodnji i zanatstvu.
- Subvencionisanje kurseva i sertifikacija za zelene poslove za žene, nezaposlene i mlade do 30 godina.
- Uspostavljanje mobilnih edukativnih timova koji posećuju ruralna i udaljena naselja sa ciljem obuke i informisanja građana.

Instrumenti

- *Lokalni fond za obrazovanje za zeleni rast* – budžetski fond za finansiranje inovativnih obrazovnih programa i partnerstava.
- *Javno-prosvetna partnerstva* – saradnja između škola, lokalnih samouprava, preduzeća i civilnog društva.
- *Lokalna platforma za edukatore* – mreža nastavnika, trenera i aktivista koji razvijaju i razmenjuju nastavne module.
- *Vaučeri za obrazovanje* – finansijska podrška pojedincima za pohađanje kurseva i treninga iz oblasti zelenih veština.
- *Lokalni kurikulumi* – integrisanje tema o klimatskim promenama, biodiverzitetu, cirkularnoj ekonomiji i obnovljivim izvorima u zvanične nastavne programe.
- *Ugovori o praksi i zapošljavanju* – formalizovani mehanizmi saradnje obrazovnih ustanova sa zelenim poslodavcima.
- *Praktične radne stanice* – multifunkcionalni edukativni prostori u školama, domovima kulture ili zadružnim centrima.

Očekivani efekti

- Povećanje lokalne stručnosti za zeleni razvoj.
- Smanjenje obrazovne i radne migracije mladih.
- Veće učešće žena u zelenim sektorima.
- Povećanje lokalnog preduzetništva i inovacija.
- Uspostavljanje kulture učenja i saradnje zasnovane na održivim vrednostima.

Pokazatelji uspeha

- Broj obrazovnih ustanova sa zelenim programima.
- Broj učenika i studenata uključenih u ekološke i cirkularne projekte.
- Broj lokalnih treninga, kurseva i radionica o zelenim veštinama.
- Broj novoosnovanih zelenih startapova/poslova nakon obuke.

Primeri intervencija / pilot-programa

- Uvođenje modula „Zeleni izazovi i rešenja“ u osnovnim i srednjim školama.
- Organizovanje „Letnje škole zelenih veština“ za srednjoškolce iz ruralnih područja.
- Saradnja sa lokalnim firmama za praktične obuke u energetske efikasnosti.
- Takmičenja u reciklaži, urbanoj poljoprivredi i eko-inovacijama za učenike.

6.2.2. POLITIKA ZELENOG JAVNOG ZDRAVLJA

Opis politike

Politika zelenog javnog zdravlja podrazumeva uspostavljanje sistema koji povezuje zdravlje ljudi sa zdravljem životne sredine, klimatskom otpornošću i održivim razvojem lokalne zajednice. Ona se oslanja na preventivne, participativne i intersektorske pristupe u cilju očuvanja i unapređenja zdravlja svih građana kroz poboljšanje kvaliteta vazduha, vode, hrane, stambenog prostora i zelenih površina. Zeleno javno zdravlje prepoznaje ključnu ulogu prirode i zdravog okruženja u fizičkom i mentalnom zdravlju, kao i značaj lokalne zdravstvene pismenosti i zajedničke odgovornosti za dobrobit svih.

Veza sa demografskom obnovom:

- Zdravstvena sigurnost kao preduslov ostanka i vraćanja porodica i mladih.
- Stvaranje okruženja pogodnog za rađanje i odgoj dece – čisto, sigurno i dostupno.
- Umanjenje zdravstvenih nejednakosti i poboljšanje dostupnosti usluga u ruralnim i udaljenim naseljima.
- Unapređenje mentalnog zdravlja kao podrška međugeneracijskoj stabilnosti i otpornosti porodica.

Operativni ciljevi

- Povezivanje zdravlja zajednice sa kvalitetom lokalne životne sredine.
- Razvijanje lokalnih preventivnih zdravstvenih politika sa zelenim fokusom.
- Smanjenje izloženosti stanovništva zagađivačima i stresorima iz okruženja.
- Povećanje dostupnosti prirodnih lekovitih resursa i zelenih terapijskih prostora.
- Jačanje kapaciteta lokalnog zdravstvenog sistema za odgovor na klimatske i ekološke izazove.

Mere

- Uvođenje programa "Zeleni recept" – lekari i domovi zdravlja upućuju pacijente na boravak u prirodi, fizičku aktivnost u parkovima i uključivanje u hortikulturne aktivnosti.
- Razvoj lokalnog Zdravstvenog ekološkog atlasa koji mapira zdravstvene rizike povezane sa zagađenjem i klimatskim promenama (npr. toplotni ostrva, buka, aerozagađenje).
- Organizacija mobilnih zdravstvenih timova koji redovno obilaze udaljena i starija domaćinstva.
- Podrška razvoju zelenih zona oko škola, vrtića i bolnica, uključujući sadnju drveća, senzorne vrtove i eko-igrališta.

- Uvođenje besplatnih godišnjih pregleda za decu, trudnice i starije u riziku od posledica zagađenja.
- Podrška mentalnom zdravlju zajednice kroz terapijske radionice u prirodi, pejzažne terapije i grupnu podršku u zelenim prostorima.
- Program „Zdrava sela“: sistemska podrška za unapređenje sanitarne infrastrukture, dostupnosti lekara i mobilnih apoteka u selima.
- Edukacija građana kroz kampanje „Zdravlje i klima“, sa fokusom na prevenciju bolesti izazvanih toplotnim talasima, zagađenjem i stresom.

Instrumenti:

- *Lokalni indeks zdravlja izivotne sredine* – alat za praćenje i javno objavljivanje pokazatelja povezanih sa zdravljem i ekologijom.
- *Fond za zeleno zdravlje* – budžetski mehanizam za finansiranje preventivnih i participativnih programa javnog zdravlja.
- *Integrisani timovi za zeleno zdravlje* – međusektorske radne grupe koje povezuju zdravstvo, ekologiju i socijalne službe.
- *Elektronski zeleni kartoni građana* – personalizovani profil sa preporukama za očuvanje zdravlja kroz prirodu, ishranu i kretanje.
- *Zdravstveno-edukativni paketi* za osnovne škole, roditelje i starije osobe.
- *Saradnja sa lokalnim poljoprivrednicima* – za obezbeđenje zdrave, sezonske hrane za škole i bolnice.

Očekivani efekti

- Povećano poverenje građana u lokalni zdravstveni sistem.
- Unapređeno fizičko i mentalno zdravlje svih generacija.
- Smanjen broj bolesti povezanih sa zagađenjem i stresom.
- Veća socijalna i zdravstvena sigurnost mladih porodica i starih domaćinstava.
- Zdravije životno okruženje koje privlači nove stanovnike i posetioce.

Pokazatelji uspeha

- Smanjenje učestalosti bolesti povezanih sa zagađenjem (%).
- Broj zdravstvenih ustanova koje primenjuju zelene prakse.
- Broj realizovanih zdravstveno-ekoloških kampanja.
- Pokrivenost populacije programima za zdrav stil života (%).

Primeri intervencija / pilot-programa

- Uspostavljanje “zelenih staza zdravlja” koje kombinuju fizičku aktivnost i edukaciju.

- Program „Zdrava sela“ – mobilne jedinice za preventivne preglede u udaljenim zajednicama.
- Ugradnja biosenzora za praćenje kvaliteta vazduha u blizini škola i zdravstvenih ustanova.
- Lokalna kampanja „Diši bolje – živi duže“ o aerozagađenju i ličnoj zaštiti.

6.2.3. POLITIKA ZELENE SOCIJALNE ZAŠTITE I BRIGE O RANJIVIMA

Opis politike

Politika zelene socijalne zaštite osmišljena je da transformiše sistem socijalne pomoći u instrument održivog razvoja, lokalne solidarnosti i pravedne tranzicije. Fokusira se na osnaživanje ranjivih grupa – siromašnih, starijih, osoba sa invaliditetom, žena bez prihoda, mladih bez posla – kroz njihovo uključivanje u zelene aktivnosti koje doprinose i njihovom dostojanstvu i dobrobiti zajednice. Ova politika povezuje socijalnu zaštitu sa lokalnim zelenim inicijativama, radom u zajednici, obukama i razmenom resursa kako bi ranjivi građani postali aktivni učesnici zelene transformacije, a ne pasivni primaoci pomoći.

Veza sa demografskom obnovom

- Obezbeđuje sigurnosnu mrežu za porodice u riziku, čime se sprečava iseljavanje i pogoršanje siromaštva.
- Osnažuje žene, samohrane roditelje i višečlane porodice, omogućavajući im pristup prihodima, resursima i brizi.
- Povezuje međugeneracijsku podršku sa zelenim vrednostima, jačajući društvenu koheziju u ruralnim i gradskim sredinama.
- Omogućava dostojanstven život starijima, čime se vraća poverenje u zajednicu i povećava međugeneracijska stabilnost.

Operativni ciljevi

- Povezivanje socijalne zaštite sa lokalnim zelenim inicijativama.
- Osnaživanje ranjivih grupa kroz rad, edukaciju i brigu u zajednici.
- Smanjenje energetske, prehrambene i stambene nesigurnosti ranjivih domaćinstava.
- Podrška međugeneracijskim i solidarno zasnovanim oblicima brige.
- Razvoj inovativnih modela lokalne zelene socijalne ekonomije.

Mere:

- Uspostavljanje Zelenih socijalnih zadruga, koje uključuju ranjive grupe u proizvodnju hrane, reciklažu, održavanje zelenih površina i zanatske radionice.

- Program „Rad za zajednicu – rad za planetu“: socijalno ugroženi učestvuju u lokalnim zelenim projektima uz nadoknadu ili socijalne doprinose.
- Podrška stvaranju Zelenih servisa za stare i nemoćne – mobilni timovi koji koriste bicikle ili električna vozila za kućnu negu i dostavu obroka iz lokalnih kuhinja.
- Osnivanje Zelenih centara za dnevni boravak – multifunkcionalnih prostora za druženje, obrazovanje i radno angažovanje osoba iz marginalizovanih grupa.
- Uvođenje vaučera za zelene proizvode i usluge (npr. energija iz OIE, lokalna hrana, popravke i reciklaža) za korisnike socijalne pomoći.
- Korišćenje neiskorišćenih javnih površina i prostora za inkluzivne urbane bašte, radionice, kompostne stanice i punktove pomoći.
- Razvoj programa „Baka i deka mentorstva“ – prenosa praktičnih održivih znanja (zanati, vrtlarstvo, čuvanje dece) uz simbolične nadoknade.
- Formiranje lokalnih fondova solidarnosti i otpornosti, koji pomažu porodicama u vanrednim okolnostima (npr. klimatski ekstremi, inflacija).

Instrumenti

- *Lokalna kartica za zelenu podršku* – identifikacioni alat za pristup pogodnostima iz oblasti zelene socijalne zaštite.
- *Integrisani socijalno-ekološki timovi* – timovi koji istovremeno prate socijalne i ekološke potrebe domaćinstava.
- *Socijalna zadrugarstva* – pravni i organizacioni okvir za kolektivno zapošljavanje i uključivanje ranjivih grupa.
- *Lokalna mreža solidarnosti* – platforma za razmenu resursa (hrana, nameštaj, odeća, usluge) između domaćinstava.
- *Zelene javne nabavke* – usmeravanje javnih sredstava ka socijalnim preduzećima i zelenim uslugama koje zapošljavaju ranjive grupe.
- *Pravo na energetska i prehrambena prava* – lokalni propisi i fondovi koji štite pravo na energiju, vodu i zdravu hranu.

Očekivani efekti:

- Smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti kroz zelene mehanizme.
- Veća uključenost ranjivih građana u lokalni život i tržište rada.
- Rast međugeneracijske i međususedske solidarnosti.
- Održivi modeli socijalne brige usklađeni sa ciljevima zaštite životne sredine.

- Jačanje lokalne otpornosti na ekonomske i ekološke šokove.

Pokazatelji uspeha

- Broj socijalnih usluga koje uključuju zelene komponente (npr. urbane bašte, solarni grejači).
- Udeo ranjivih grupa uključenih u zelene javne radove (%).
- Broj domaćinstava sa niskim prihodima koji koriste energetske efikasnost.
- Broj korisnika socijalne pomoći uključivanih u obuke o zelenim veštinama.

Primeri intervencija / pilot-programa

- “Topli dom za sve” – lokalni fond za energetske efikasnost u domaćinstvima sa niskim prihodima.
- “Zeleni servis podrške” – mobilne ekološki opremljene jedinice za dostavu socijalnih usluga u udaljenim selima.
- “Ekobaštovani za inkluziju” – zajedničke bašte u kojima se angažuju stariji, osobe sa invaliditetom i mladi bez zaposlenja.
- “Socijalna zaštita u službi klime” – lokalna obuka socijalnih radnika za prepoznavanje klimatski povezanih rizika.

6.3. STRATEŠKA OSOVINA 3: OZELENJAVANJE LOKALNOG RASTA

Ozelenjavanje lokalnog rasta predstavlja suštinu zelene tranzicije na terenu – tamo gde se prelamaju svakodnevni život ljudi, ekonomske aktivnosti i prirodni resursi. Ova strateška osovina usmerena je na pokretanje konkretnih, teritorijalno ukorenjenih intervencija koje objedinjuju ekonomsku revitalizaciju, zaštitu prirode i unapređenje kvaliteta života. Politike u okviru ove osovine odgovaraju na izazove napuštenih sela, energetske neefikasnosti stanovanja, zagađenog vazduha i vode, ali i na prilike koje pružaju zelena radna mesta, lokalna hrana, turizam u skladu sa prirodom i regenerativni pristupi prostornom razvoju. Zajednička nit koja povezuje sve politike unutar ove osovine jeste stvaranje uslova za održiv, zdrav i dostojanstven život u Leskovcu i Vlasotincu – bilo u gradskim, prigradskim ili seoskim sredinama. Na taj način, ozelenjavanje rasta postaje ključni instrument lokalne demografske obnove, jer doprinosi stvaranju atraktivnog ambijenta za ostanak, povratak i život mladih porodica.

6.3.1. POLITIKA ZELENIH RADNIH MESTA I CIRKULARNE EKONOMIJE

Opis politike

Ova politika podrazumeva razvoj lokalne ekonomije zasnovane na principima ekološke održivosti, efikasnog korišćenja resursa i stvaranja dostojanstvenih zelenih radnih mesta. Fokus je na tranziciji prema cirkularnim poslovnim modelima, zelenim preduzećima i lokalnim inovacijama koje istovremeno rešavaju ekološke i ekonomske izazove. Zelena radna mesta obuhvataju poslove koji direktno doprinose očuvanju prirode, smanjenju emisija, energetske efikasnosti, upotrebi obnovljivih resursa i reciklaži. Cirkularna ekonomija smanjuje otpad i podstiče lokalnu proizvodnju i popravku, čime jača lokalnu ekonomsku otpornost.

Veza sa demografskom obnovom

- Otvaranje kvalitetnih i lokalno dostupnih radnih mesta zadržava mlade i privlači povratnike.
- Mogućnost zapošljavanja u zelenim sektorima bez potrebe za iseljavanjem u veće gradove.
- Razvoj preduzetničkih inicijativa u cirkularnoj ekonomiji povećava samostalnost i prihod mladih porodica.
- Nova radna mesta u oblasti reciklaže, energetske efikasnosti, ekološke proizvodnje i zanatstva stimulišu lokalni rast.

Operativni ciljevi

- Povećanje broja zelenih radnih mesta u javnom i privatnom sektoru.
- Podrška lokalnim preduzećima i startapima u prelasku na cirkularne modele.
- Unapređenje znanja i veština potrebnih za zelenu ekonomiju.
- Razvoj tržišta lokalnih, recikliranih i repariranih proizvoda.
- Podsticanje inovacija i tehnoloških rešenja za cirkularnost i održivost.

Mere

- Uvođenje lokalnog programa subvencija za zapošljavanje u zelenim sektorima: energetske auditi, solarne instalacije, reciklaža, biozanatstvo, zelena gradnja.
- Osnivanje Lokalnog centra za cirkularnu ekonomiju kao mesta za obuku, eksperimentisanje i umrežavanje malih proizvođača, majstora i ekoloških startapa.
- Razvoj „Banke materijala i opreme“: sistem za deljenje, popravku i ponovno korišćenje alata, nameštaja, odeće i sirovina.
- Podrška osnivanju startapa u oblasti reciklaže, popravke, iznajmljivanja i prenamene proizvoda.

- Javne nabavke koje favorizuju društvena i zelena preduzeća, posebno ona koja zapošljavaju mlade, žene i ranjive grupe.
- Organizacija zelenih karijernih sajмова i mentorskih programa za učenike i nezaposlene u partnerstvu sa privredom.
- Uvođenje lokalnih poreza na odlaganje otpada i podsticaja za reciklažu i kompostiranje.
- Podrška zanatskim radionicama i tradicionalnim znanjima u funkciji cirkularnosti (popravka obuće, odeće, nameštaja, kućnih aparata).

Instrumenti:

- *Lokalni registar zelenih poslova* – sistem praćenja i promovisanja zelenih radnih mesta u javnom i privatnom sektoru.
- *Fond za cirkularne inovacije* – finansijski instrument za podršku razvoju i širenju cirkularnih biznisa i tehnologija.
- *Zeleni bonovi* – vaučeri za obuke, opremu ili poslovni prostor za pokretanje zelenih mikropreduzeća.
- *Platforme za razmenu* – digitalne i fizičke platforme za razmenu resursa, znanja, alata i sekundarnih sirovina.
- *Edukativni moduli za zelene veštine* – u srednjim školama i centrima za stručno obrazovanje.
- *Partnerstva sa privredom* – javno-privatni modeli razvoja zelenih lanaca vrednosti i zapošljavanja.

Očekivani efekti

- Otvorena nova radna mesta u održivim sektorima i cirkularnoj privredi.
- Povećana zaposlenost mladih i povratnika kroz zelene startape i zanatstvo.
- Veća otpornost lokalne ekonomije na eksterne krize i poremećaje u lancima snabdevanja.
- Smanjenje otpada i efikasnije korišćenje resursa.
- Jačanje lokalne proizvodnje, inovativnosti i ekološke svesti.

Pokazatelji uspeha

- Broj otvorenih zelenih radnih mesta po sektorima.
- Broj preduzeća koja primenjuju cirkularne modele.
- Udeo proizvoda/usluga lokalne privrede koji uključuju reciklažu ili obnovljive resurse.
- Broj zelenih poslovnih inkubatora ili klastera.

Primeri intervencija / pilot-programa

- “Zeleni zanati budućnosti” – program obuke za energetske majstore, servisere bicikala, graditelje od prirodnih materijala i druge deficitarne zelene profesije.
- “Lokalni cirkularni centar” – platforma za povezivanje domaćinstava i biznisa u razmeni resursa, otpada i viškova.
- “Zelena radna mesta za mlade i žene” – grantovi i mentorstvo za razvoj ženskih i omladinskih biznisa u zelenim industrijama.
- “Inovacije iz Leskovca” – godišnja nagrada za najbolje lokalne zelene poslovne modele.

6.3.2. POLITIKA ODRŽIVIH PREHRAMBENIH SISTEMA

Opis politike

Ova politika usmerena je na transformaciju lokalnog prehrambenog sistema ka održivosti, zdravlju i pravednosti. Obuhvata sve faze – od lokalne proizvodnje i prerade do distribucije, potrošnje i upravljanja otpadom od hrane. Cilj je da se podrže mali proizvođači, smanji zavisnost od spoljnog tržišta i podigne kvalitet ishrane, uz istovremeno očuvanje prirodnih resursa i klime. Politika podstiče kratke lance snabdevanja, agroekološke prakse, školsku i institucionalnu ishranu baziranu na lokalnim namirnicama, kao i smanjenje otpada od hrane kroz redistribuciju i kompostiranje.

Veza sa demografskom obnovom

- Stvara lokalna radna mesta u poljoprivredi, preradi i distribuciji hrane, posebno u ruralnim područjima.
- Podržava povratak mladih na selo kroz proizvodnju hrane visokog kvaliteta i direktnu prodaju.
- Omogućava pristup zdravoj ishrani deci i siromašnim domaćinstvima, poboljšavajući kvalitet života i zdravlje.
- Jača lokalnu sigurnost snabdevanja hranom, smanjujući migracioni pritisak u kriznim vremenima.

Operativni ciljevi

- Jačanje lokalne agroekološke proizvodnje hrane i podrška malim proizvođačima.
- Uspostavljanje kratkih lanaca snabdevanja hranom i lokalnih tržišta.
- Uključivanje lokalne hrane u javne ustanove (škole, vrtiće, bolnice).
- Smanjenje prehrambenog otpada i unapređenje sistema redistribucije.
- Podizanje svesti o zdravoj i održivoj ishrani u zajednici.

Mere:

- Uvođenje lokalnih prehrambenih strategija sa ciljem samoodrživosti i otpornosti na krize.
- Osnivanje Poljoprivrednog hab-a za mlade: obuka, mentorstvo, pristup zemljištu i tržištu za mlade poljoprivrednike.
- Uspostavljanje „Zelenih korpi“ – sistema pretplate na sezonske lokalne proizvode koji se distribuiraju domaćinstvima i ustanovama.
- Razvoj lokalnih pijaca i digitalnih platformi za direktnu prodaju hrane bez posrednika.
- Ugovorne šeme između škola i lokalnih proizvođača za javnu nabavku sezonskih i lokalnih namirnica.
- Podrška gradskim i školskim baštama i programima vrtlarstva za decu, stare i ranjive grupe.
- Osnivanje centara za preradu lokalne hrane, uz podršku za lokalni brending i pakovanje.
- Uvođenje programa za redistribuciju viškova hrane uz pomoć centara solidarnosti i nevladinih organizacija.
- Razvoj sistema kompostiranja u domaćinstvima, školama i zajednicama.

Instrumenti

- *Lokalna poljoprivredna zemlja za mlade* – javna i zakupljena zemljišta namenjena mladim proizvođačima.
- *Sistem javnih nabavki zasnovan na lokalnoj hrani* – prilagođeni kriterijumi koji favorizuju male proizvođače.
- *Digitalna tržnica* – aplikacija za povezivanje potrošača i lokalnih proizvođača.
- *Fond za prehrambenu samoodrživost* – finansijski mehanizam za podsticaje u agroekološkoj proizvodnji.
- *Ekološki standardi i znakovi kvaliteta* – za označavanje lokalnih, sezonskih i zdravih proizvoda.
- *Edukativni programi o hrani* – u školama, medijima i lokalnim centrima znanja.

Očekivani efekti

- Veći broj mladih i žena uključenih u lokalnu proizvodnju hrane.
- Povećan prihod i tržišna stabilnost za mala gazdinstva.
- Poboljšan kvalitet ishrane stanovništva, naročito dece.
- Smanjeni prehrambeni otpad i emisije gasova staklene bašte.
- Veća otpornost lokalne zajednice na globalne krize u lancima snabdevanja.

Pokazatelji uspeha

- Broj lokalnih proizvođača koji koriste agroekološke prakse.

- Udeo lokalne hrane u školskim/bolničkim/gradskim menzama (%).
- Broj tržišta i inicijativa za kratke lance snabdevanja.
- Površina pod organskom ili održivom proizvodnjom (ha).

Primeri intervencija / pilot-programa

- “Od njive do tanjira – iz Leskovca” – program za povezivanje lokalnih farmi sa školama i bolnicama.
- “Zadruga nove generacije” – osnivanje multifunkcionalnih lokalnih zadruga koje spajaju proizvodnju, preradu i prodaju.
- “Inkubator za lokalnu preradu hrane” – podrška mladima i ženama za pokretanje malih pogona za preradu.
- “Mapa lokalne hrane” – digitalna platforma i kampanja za promociju proizvoda iz Leskovca.

6.3.3. POLITIKA ZELENOG TURIZMA I KULTURNIH PEJZAŽA

Opis politike

Ova politika podrazumeva razvoj lokalnog turizma zasnovanog na principima održivosti, očuvanja prirodne i kulturne baštine, te aktivnog uključivanja lokalne zajednice. Fokus je na ekoturizmu, kulturnom i ruralnom turizmu, i interpretaciji pejzaža koji povezuje prirodne, istorijske i identitetske vrednosti prostora. Zeleni turizam podstiče lokalnu proizvodnju, očuvanje pejzaža, tradicionalne zanate i gostoljubivost, dok kulturni pejzaži povezuju ljude sa njihovim mestom i identitetom. Ova politika integriše očuvanje prirode i kulturne baštine sa ekonomskim razvojem i društvenom kohezijom.

Veza sa demografskom obnovom

- Otvara mogućnosti samozapošljavanja u ruralnim i planinskim krajevima.
- Stvara dodatni prihod za lokalne porodice kroz seoski turizam i ugostiteljstvo.
- Jača emocionalnu i kulturnu vezanost mladih za zavičaj, podstičući ostanak i povratak.
- Povećava kvalitet života i atraktivnost mesta za život kroz očuvanje prirodnih vrednosti i kulturnog identiteta.

Operativni ciljevi:

- Razvijanje održivih turističkih proizvoda koji promovišu prirodnu i kulturnu baštinu.
- Uključivanje lokalnog stanovništva u pružanje turističkih usluga i interpretaciju nasleđa.
- Zaštita i valorizacija kulturnih pejzaža i tradicionalne arhitekture.
- Unapređenje ekološke infrastrukture i pristupačnosti za posetioce.

- Povezivanje turizma sa lokalnom proizvodnjom hrane, zanata i umetnosti.

Mere:

- Razvoj ekoturističkih i kulturno-edukativnih ruta: planinarenje, biciklizam, posmatranje ptica, posete manastirima i etno selima.
- Uspostavljanje centara za interpretaciju kulturnih pejzaža, sa lokalnim vodičima i tematskim postavkama.
- Podrška rekonstrukciji starih kuća u funkciji smeštaja, radionica i muzeja lokalnog života.
- Obuke i sertifikacija za zelene domaćine, lokalne vodiče, tumače prirode i zanatlije.
- Organizacija manifestacija i festivala koji promovišu lokalne proizvode, običaje i kulturno nasleđe.
- Promocija gastronomskog turizma kroz povezivanje sa politikom održivih prehrambenih sistema.
- Uređenje i zaštita tradicijskih pejzaža, suvozida, sušara, bunara, voćnjaka i starih puteva.
- Uvođenje standardizacije i etičkih smernica za održivi turizam i korišćenje javnih sredstava.
- Korišćenje digitalnih alata za promociju lokalnih turističkih ponuda, uključujući participativne mape.

Instrumenti

- *Zelena turistička linija* – javna ili zajednička transportna usluga koja povezuje sela i prirodne lokalitete.
- *Fond za zaštitu i valorizaciju kulturnih pejzaža* – finansiranje očuvanja i interpretacije prostora.
- *Katalog lokalnih priča i legendi* – resurs za kulturni turizam i edukaciju.
- *Digitalna turistička platforma* – zajednički portal sa zelenim ponudama, rezervacijama i mapama.
- *Znak kvaliteta „Zeleni domaćin“* – za ekološki odgovorne turističke usluge i domaćinstva.
- Javno privatne kooperative – modeli saradnje lokalnih aktera u ponudi turističkih paketa.

Očekivani efekti

- Povećanje prihoda lokalnih domaćinstava i mikropreduzeća u ruralnim sredinama.
- Očuvanje prirodnih i kulturnih vrednosti kroz aktivnu upotrebu.
- Veće učešće mladih u očuvanju identiteta i razvoju zajednice.
- Povećanje atraktivnosti kraja za život i povratak dijaspore.
- Diversifikacija lokalne ekonomije i smanjenje sezonske migracije.

Pokazatelji uspeha

- Broj ekoturističkih i kulturno-ekoloških ponuda (rute, manifestacije, vodiči).
- Broj posetilaca na zelenim turističkim destinacijama.
- Udeo prihoda od održivog turizma u lokalnom BDP-u (%).
- Broj obnovljenih kulturnih i prirodnih dobara sa zelenim standardima.

Primeri intervencija / pilot-programa

- “Gastronomska ruta Juga” – tematska ruta kroz sela Leskovačkog kraja sa degustacijama, radionicama i pričama domaćina.
- “Mreža zelenih domaćinstava” – sertifikacija i podrška selima koja nude održiv smeštaj i autentično iskustvo.
- “Zanati i zvezde” – radionice tradicionalnih veština i noćenja u prirodi u Vlasinskom kraju.
- “Kultura u pokretu” – letnje ture koje spajaju planinarenje, lokalnu muziku, hranu i prirodne lepote.

6.3.4. POLITIKA ZELENE OBNOVE STANOVANJA I PROSTORNE PRAVDE

Opis politike

Ova politika usmerena je na unapređenje stambenih uslova kroz energetske efikasnost, korišćenje ekoloških materijala, obnovu zapuštenog fonda i sprečavanje prostorne nepravde. Cilj je da se obezbedi kvalitetno, zdravo i dostupno stanovanje za sve, uz smanjenje uticaja na životnu sredinu i jačanje socijalne kohezije. Politika kombinuje sanaciju, rekonstrukciju i novogradnju sa održivim urbanističkim rešenjima, štiteći pravo na stan i dostupnost infrastrukture svim grupama – posebno mladima, starima, romskoj zajednici i domaćinstvima s nižim prihodima.

Veza sa demografskom obnovom

- Omogućava dostupno i kvalitetno stanovanje mladim parovima i porodicama.
- Smanjuje migraciju izazvanu lošim uslovima života i preopterećenim troškovima stanovanja.
- Povećava kvalitet života u svim delovima grada i sela, čineći ih poželjnijim za ostanak i povratak.
- Podržava međugeneracijsko stanovanje i lokalnu međusobnu solidarnost.

Operativni ciljevi

- Zelena obnova postojećeg stambenog fonda i podsticanje energetske efikasnosti.
- Obezbeđivanje priuštivog stanovanja za mlade porodice i ranjive grupe.
- Smanjenje prostorne segregacije i podizanje kvaliteta života u zapostavljenim naseljima.

- Unapređenje javnog prostora i ekološke infrastrukture u naseljima.
- Razvoj modela kooperativnog, solidarno i međugeneracijskog stanovanja.

Mere

- Osnivanje Lokalnog fonda za zelenu obnovu stanovanja, koji podržava energetske sanacije, izolaciju i zamenu stolarije.
- Uvođenje programa subvencija za stanovanje mladih i povratnika u ruralnim i perifernim zonama.
- Uključivanje nezaposlenih i lokalnih zanatlija u obnovu starih kuća kroz javno-radne i socijalne programe.
- Uspostavljanje Zelenih stambenih zadruga za priuštivo stanovanje kroz zajedničku gradnju i održavanje.
- Aktiviranje zapuštenih zgrada i kuća u vlasništvu države i opštine za socijalno i solidarno stanovanje.
- Uvođenje urbanističkih standarda zelene infrastrukture (drvoredi, kišne bašte, biciklističke staze) u svim naseljima.
- Sprovođenje pilot-programa uvođenja obnovljivih izvora energije (solarni paneli, toplotne pumpe) u domaćinstva.
- Redizajn i ozelenjavanje javnih prostora u gusto naseljenim i marginalizovanim sredinama.
- Razvoj mobilnih savetovališta za stanovanje i energetske siromaštvo.

Instrumenti

- *Pravo na zeleno stanovanje* – lokalna deklaracija sa strateškim ciljevima i obavezama.
- *Katalog zapuštenih nekretnina* – GIS alat za identifikaciju potencijala za obnovu.
- *Zelena stambena kartica* – vaučeri za podršku energetske efikasne obnove za siromašna domaćinstva.
- *Paketi „Ljuč u ruke za mlade“* – programi za dostupno stanovanje u ruralnim krajevima, uz podršku za zapošljavanje.
- *Pravilnik o održivim građevinskim standardima* – lokalni propisi za novu gradnju i sanaciju.
- *Arhitektura zajednice* – podrška participativnom planiranju prostora i kolektivnom dizajnu stambenih rešenja.

Očekivani efekti

- Poboljšanje uslova stanovanja za više od 30% domaćinstava u energetske siromaštvo.
- Veći broj mladih porodica koje ostaju ili se sele u pristupačna i kvalitetna naselja.

- Smanjenje socijalne i prostorne segregacije, posebno u romskim i ruralnim zajednicama.
- Jačanje međugeneracijske solidarnosti i lokalne samopomoći kroz stambene zadruge.
- Smanjenje emisija CO₂ kroz energetske efikasnost i obnovljive izvore energije.

Pokazatelji uspeha

- Broj domaćinstava koja su energetske unapređena (izolacija, solarni sistemi).
- Broj zelenih javnih i stambenih objekata po kvadraturi.
- Broj kvadrata javnog prostora po glavi stanovnika u ugroženim naseljima.
- Udeo socijalnog stanovanja sa zelenim elementima.

Primeri intervencija / pilot-programa

- “Topla kuća za mladu porodicu” – subvencionisani energetske efikasni paketi za domaćinstva sa decom.
- “Zajedno u obnovi sela” – program podrške za kupovinu i obnovu kuća u prioritetnim selima, uz uslove za ostanak.
- “Pametna obnova” – edukacija lokalnih majstora za rad sa ekološkim materijalima i energetske efikasnim tehnikama.
- “Mape potrebe – mape pravde” – GIS alati i participativne radionice za otkrivanje i sanaciju stambene nejednakosti.

6.3.5. POLITIKA ODRŽIVE MOBILNOSTI

Opis politike

Politika održive mobilnosti podrazumeva razvoj sistema saobraćaja koji je pristupačan, efikasan, ekološki prihvatljiv i socijalno pravedan. Fokus je na javnom i deljenom prevozu, pešačkom i biciklističkom saobraćaju, smanjenju korišćenja automobila sa fosilnim gorivima, kao i na digitalizaciji i inovacijama u mobilnosti. Održiv transport omogućava građanima, posebno mladima, starima i osobama bez automobila, da se kreću slobodno, sigurno i povoljno. Mobilnost se tretira kao javno dobro i pravo, ključno za dostupnost rada, obrazovanja, zdravstva i društvenih usluga.

Veza sa demografskom obnovom

- Omogućava mladima i porodicama da ostanu u sredinama koje nemaju sopstveni automobil.
- Povezuje udaljena naselja sa centrima obrazovanja, rada i zdravstva.
- Podstiče povratak i naseljavanje u sela kroz dostupnost javnog prevoza.

- Smanjuje troškove života i povećava kvalitet svakodnevnice za sve generacije.

Operativni ciljevi

- Unaprediti i dekarbonizovati javni i školski prevoz.
- Razviti biciklističku i pešačku infrastrukturu u urbanim i ruralnim sredinama.
- Povezati sela i gradska naselja održivim transportnim linijama.
- Uvesti digitalne alate za planiranje i korišćenje održivog prevoza.
- Promovisati bezbednu, zdravu i inkluzivnu mobilnost za sve.

Mere

- Uvođenje besplatnog ili subvencionisanog javnog prevoza za učenike, studente, starije i socijalno ugrožene grupe.
- Osnivanje Zelene lokalne transportne službe – električni minibusevi i kombiji za sela i rubna naselja.
- Razvoj školske transportne mreže koja koristi niskougledna vozila i omogućava obrazovni pristup za sve.
- Izgradnja biciklističkih staza i stanica za iznajmljivanje bicikala i električnih trotineta.
- Uređenje pešačkih zona i sigurnih zona oko škola, bolnica i centara zajednice.
- Postavljanje solarne stanice za punjenje električnih vozila u javnim prostorima.
- Uvođenje aplikacija za planiranje puta, kombinovanjem pešačenja, bicikla i javnog prevoza.
- Organizacija „Dana bez automobila“ i edukativnih kampanja za održivu mobilnost.
- Podrška za kupovinu bicikala i e-bicikala kroz lokalne subvencije za domaćinstva sa decom.

Instrumenti:

- *Plan održive mobilnosti* – strateški dokument sa ciljevima i prioritetima.
- *Zelena mobilna kartica* – digitalni alat za korišćenje različitih vidova javnog i deljenog prevoza.
- *Linija za mobilnost mladih* – vikend transport za omladinu ka centrima sporta, kulture i obrazovanja.
- *Fond za dekarbonizaciju saobraćaja* – podrška prelasku na električna i hibridna vozila u javnim i službenim flotama.
- *Mobilne stanice solidarnosti* – fleksibilni prevoz za osobe sa smanjenom pokretljivošću.
- *Mapa mobilnosti u realnom vremenu* – prikaz javnog prevoza, ruta i dostupnih vozila putem aplikacije.

Očekivani efekti

- Smanjenje broja automobila po domaćinstvu i povezanih troškova.
- Bolja povezanost ruralnih naselja i pristup ključnim uslugama.
- Veća bezbednost i zdravlje kroz aktivne oblike kretanja (hodanje, bicikl).
- Povećana socijalna i prostorna pravda u pristupu mobilnosti.
- Smanjenje emisija CO₂ i zagađenja vazduha u urbanim zonama.

Pokazatelji uspeha

- Broj kilometara biciklističkih i pešačkih staza.
- Udeo stanovnika koji koriste javni prevoz, bicikl ili hodanje za posao (%).
- Broj električnih ili hibridnih vozila u javnom sektoru.
- Broj uspostavljenih „zelenih škola bez automobila”

Primeri intervencija / pilot-programa

- “Biciklom na posao i u školu” – inicijativa za unapređenje biciklističkih ruta i sigurnih parkinga.
- “Električni Leskovac” – uvođenje električnih autobusa u gradski prevoz.
- “Zajednički prevoz za sve” – program deljenja električnih trotineta u centru i na univerzitetu.
- “Pešačke zone i zelene staze” – proširenje zona bez motornih vozila i uređenje zelenih šetališta.

6.3.6. POLITIKA OTPORNIH SELA ZA MLADE PORODICE

Opis politike

Ova politika ima za cilj da ojača kapacitete ruralnih sela da budu održiva, privlačna i otporna mesta za život mladih porodica. Fokus je na stvaranju uslova za pristupačno stanovanje, zapošljavanje, kvalitetnu infrastrukturu, obrazovanje, zdravstvene i socijalne usluge, kao i očuvanju prirodnog i kulturnog okruženja. Otporna sela aktivno se prilagođavaju društvenim i klimatskim promenama, koriste zelene tehnologije i podstiču lokalnu ekonomiju zasnovanu na održivim praksama. Time se smanjuje pritisak na gradove i doprinosi ravnomernijem teritorijalnom razvoju.

Veza sa demografskom obnovom

- Povećava životni kvalitet i sigurnost mladih porodica u ruralnim sredinama.
- Stvara nove mogućnosti za zapošljavanje i poduzetništvo u selima.
- Podstiče povratak mladih iz gradova i dijasporu.

- Jača lokalnu zajednicu i društvene mreže koje pružaju podršku porodicama.

Operativni ciljevi

- Razvoj i modernizacija ruralne infrastrukture sa fokusom na zelene tehnologije.
- Podrška lokalnoj poljoprivredi, zanatstvu i malim preduzećima mladih.
- Pобољшanje dostupnosti obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih usluga u selima.
- Stvaranje mreža podrške i zajedničkih prostora za mlade porodice.
- Promocija održivog načina života i zaštite prirodnih resursa u ruralnom okruženju.

Mere

- Izgradnja i opremanje centara za podršku mladim porodicama sa radionicama, savetovalištima i prostorima za druženje.
- Subvencionisanje kupovine i adaptacije kuća u selima za mlade porodice.
- Finansijska i savetodavna podrška mladim poljoprivrednicima i preduzetnicima za zelene i inovativne biznise.
- Povezivanje sela kroz digitalnu infrastrukturu (internet, mobilni internet) radi smanjenja izolacije.
- Organizacija obrazovnih programa o održivoj poljoprivredi, zaštiti životne sredine i preduzetništvu.
- Uvođenje mobilnih zdravstvenih i socijalnih usluga za ruralna područja.
- Razvoj lokalnih zajedničkih vrtova, dečijih igrališta i zelenih rekreacionih zona.
- Promocija kulturalnih i ekoloških manifestacija koje okupljaju zajednicu i afirmišu selo kao mesto za život.
- Podrška inicijativama za obnovu i očuvanje tradicionalnih veština i zanata.

Instrumenti

- Fond za održivi ruralni razvoj – grantovi i mikrokrediti za zelene projekte mladih.
- Program „Povratak u selo“ – paket olakšica i subvencija za preseljenje i osnivanje domaćinstva.
- Digitalna platforma za ruralni život – informacije, edukacije i umrežavanje.
- Lokalne zajednice prakse – podrška formiranju grupa za međusobnu pomoć i razvoj.
- Partnerstva sa obrazovnim institucijama – za kontinuiranu edukaciju i transfer znanja.
- Zeleni ruralni klaster – saradnja poljoprivrednika, zanatlija i preduzetnika u selima.

Očekivani efekti

- Povećanje broja mladih porodica koje ostaju ili se doseljavaju u sela.
- Jačanje lokalne ekonomije kroz zelene i inovativne delatnosti.

- Pобољшanje kvaliteta života i dostupnosti usluga u ruralnim područjima.
- Očuvanje prirodnih i kulturnih vrednosti kroz aktivno učešće zajednice.
- Povećanje otpornosti sela na ekonomske i klimatske izazove.

Pokazatelji uspeha

- Broj sela sa dostupnim servisima (škola, zdravstvo, internet).
- Broj mladih porodica koje su se naselile ili ostale u ruralnim područjima.
- Površina obrađene zemlje po domaćinstvu u ruralnim zonama.
- Broj ruralnih zadruga sa održivim poslovnim modelima.

Primeri intervencija / pilot-programa

- Program subvencija za kupovinu i adaptaciju kuća u selima za mlade porodice.
- Razvoj edukativnih i mentorskih programa za poljoprivredu i zelena gazdinstva.
- Podrška u nabavci ekološke opreme i sertifikaciji za zelenu proizvodnju.
- Formiranje lokalnih razvojnih grupa i zadruga.

6.3.7. POLITIKA ZDRAVE ŽIVOTNE SREDINE

Opis politike

Politika zdrave životne sredine fokusira se na očuvanje i unapređenje kvaliteta vazduha, vode, zemljišta i buke, kao i na smanjenje zagađenja i otpadnih emisija. Cilj je da se stvore uslovi za zdrav i siguran život svih stanovnika kroz preventivne mere, monitoringe i participativno upravljanje životnom sredinom. Ova politika integriše ekološke, zdravstvene i socijalne aspekte, obezbeđujući da lokalni razvoj ne ugrožava osnovne prirodne resurse i zdravlje građana.

Veza sa demografskom obnovom

- Zdrava životna sredina podstiče dugoročni ostanak porodica i mladih u zajednicama.
- Smanjuje zdravstvene rizike i troškove povezane sa zagađenjem i stresom.
- Povećava privlačnost mesta za život i povratak iz urbanih sredina ili dijaspore.
- Podstiče aktivan i zdrav način života koji je privlačan za sve generacije.

Operativni ciljevi

- Smanjiti zagađenje vazduha, vode i zemljišta na lokalnom nivou.
- Unaprediti upravljanje otpadom i podstaći cirkularnu ekonomiju.
- Promovisati ekološku svest i participaciju građana u zaštiti životne sredine.
- Poboљšati kvalitet i dostupnost javnih zelenih površina i prirodnih staništa.
- Razviti sisteme ranog upozoravanja i prevencije ekoloških rizika.

Mere

- Uvođenje sistema monitoringa kvaliteta vazduha i vode sa javnim izveštavanjem.
- Organizacija kampanja i radionica o smanjenju otpada, reciklaži i održivim navikama.
- Podrška za lokalne inicijative ozelenjavanja i pošumljavanja javnih prostora.
- Izgradnja reciklažnih dvorišta i centara za selekciju otpada u svim delovima grada i sela.
- Regulativa za smanjenje buke u urbanim i prigradskim sredinama.
- Podsticaji za primenu ekoloških tehnologija u industriji i poljoprivredi.
- Kreiranje edukativnih programa za škole i javnost o zdravlju i ekologiji.
- Razvoj mreže parkova i zelenih koridora za biološku raznovrsnost i rekreaciju.
- Uvođenje sistema prijave i rešavanja ekoloških problema putem digitalnih platformi.

Instrumenti

- Lokalni ekološki program – strateški plan sa merama i indikacijama za praćenje.
- Portal zdrave životne sredine – interaktivna platforma za informacije i uključivanje građana.
- Zeleni fond za zdravlje – finansijska podrška projektima i inicijativama za poboljšanje životne sredine.
- Registar zagađivača i mere kontrole – transparentni spisak sa javnim pristupom.
- Partnerstva sa zdravstvenim institucijama – za praćenje uticaja životne sredine na zdravlje.
- Edukativni kampus zelene svesti – programi i događaji za podizanje ekološke svesti.

Očekivani efekti

- Poboljšanje kvaliteta vazduha i vode što direktno utiče na zdravlje građana.
- Smanjenje količine otpada i veća stopa reciklaže.
- Veće učešće građana u očuvanju i unapređenju životne sredine.
- Rast zelenih površina i jačanje lokalne biološke raznovrsnosti.
- Smanjenje ekoloških rizika i brže reagovanje na eventualne incidente.

Pokazatelji uspeha

- Nivo zagađenja vazduha (PM2.5, PM10) u urbanim zonama.
- Kvalitet vode u rekama i javnim česmama.
- Broj dana sa prekoračenjem zagađenja godišnje.
- Broj zelenih površina po glavi stanovnika (m²).
- Broj intervencija u čišćenju, sanaciji i revitalizaciji zagađenih lokacija.

Primeri intervencija / pilot-programa

- Postavljanje senzora za kvalitet vazduha i javni izveštaji.

- Uvođenje programa selektivnog prikupljanja otpada u školama i javnim institucijama.
- Obnova gradskih parkova i sadnja drveća u kritičnim zonama.
- Kampanje za čišćenje reka i reintrodukciju autohtonih vrsta.

6.3.8. POLITIKA ODRŽIVOG UPRAVLJANJA RESURSIMA I ŠUMAMA

Opis politike

Ova politika integriše održivo upravljanje prirodnim (voda, zemljište, vazduh, šume) i materijalnim resursima (sirovine, energenti, građevinski materijali, industrijski inputi), sa ciljem postizanja ekološke održivosti, lokalne otpornosti i produktivne ekonomije zasnovane na cirkularnim principima. Za Grad Leskovac, koji ima dugu industrijsku i poljoprivrednu tradiciju, ova politika je ključna za smanjenje pritiska na ekosisteme, racionalizaciju potrošnje resursa, smanjenje otpada i troškova proizvodnje, kao i otvaranje novih zelenih radnih mesta.

Veza sa demografskom obnovom

Održivo upravljanje resursima doprinosi zdravijoj sredini i kvalitetnijem životu, što zadržava i privlači stanovništvo. Uvođenje cirkularnih modela stvara nove poslove i preduzetničke prilike za mlade u oblasti reciklaže, popravke, ponovne upotrebe i energetske efikasnosti. Smanjenje uvozne zavisnosti i troškova resursa povećava ekonomsku sigurnost domaćinstava i malih proizvođača. Lokalno učešće u odlučivanju o korišćenju resursa jača zajednicu i poverenje u javne institucije.

Operativni ciljevi

- Zaštititi i obnoviti prirodne resurse: vazduh, voda, zemljište, šumski ekosistemi.
- Racionalizovati i cirkularizovati upotrebu materijalnih resursa u industriji, građevinarstvu i komunalnim uslugama.
- Smanjiti generisanje otpada i povećati reciklažu i ponovnu upotrebu materijala.
- Promovisati lokalne resurse i sirovine u proizvodnji i potrošnji.
- Uključiti građane, škole, zajednice i privredu u održivo upravljanje resursima.

Mere

- Izrada Lokalnog plana održivog korišćenja prirodnih i materijalnih resursa.
- Uspostavljanje centara za popravku, reciklažu i ponovnu upotrebu (RE-Use centri).
- Podrška za zelene inovacije i tehnologije koje smanjuju potrošnju resursa.
- Pošumljavanje degradiranih zemljišta i obnavljanje šumskih pojaseva.

- Promocija eko-dizajna i modularnih građevinskih rešenja sa niskim materijalnim intenzitetom.
- Podrška za lokalne zadruge koje koriste obnovljive materijale i lokalne sirovine.
- Uvođenje zelenih javnih nabavki sa kriterijumima materijalne efikasnosti.
- Edukativne kampanje o smanjenju potrošnje, odlaganju otpada i očuvanju resursa.

Instrumenti

- Lokalni registar i GIS katastar prirodnih i materijalnih resursa.
- Fond za cirkularnu ekonomiju i efikasnost resursa (subvencije, tehnička pomoć).
- Lokalne takse i podsticaji za smanjenje potrošnje i povećanje reciklaže.
- Sertifikacija proizvodnih procesa i građevinskih materijala po principima zelene gradnje.
- Zeleni indikator potrošnje resursa po sektoru (građevina, komunalna preduzeća, industrija).
- Partnerstva sa zanatskim radionicama i školama za popravku i preradu resursa.

Očekivani efekti

- Smanjena potrošnja sirovina i energije po jedinici proizvoda/usluge.
- Povećana reciklaža i ponovna upotreba materijala, naročito u građevinarstvu i komunalnim uslugama.
- Smanjenje emisije CO₂ i otpada iz lokalnih proizvodnih sistema.
- Očuvani prirodni resursi i veća otpornost na klimatske promene.
- Ekonomski podsticaj za domaće proizvođače, zanatlije i zadruge koji koriste lokalne i obnovljive materijale.
- Aktivno građanstvo i edukovana javnost o resursnoj održivosti.

Pokazatelji uspeha

- Indeks materijalne efikasnosti lokalne ekonomije (BDP/ukupna potrošnja resursa).
- Udeo recikliranih i ponovo upotrebljenih materijala u javnim projektima (%).
- Broj otvorenih centara za popravku, RE-Use i reciklažu.
- Broj subvencionisanih lokalnih preduzeća koja koriste lokalne i obnovljive resurse.
- Površina šuma pod sertifikovanim održivim gazdovanjem.
- Broj domaćinstava koja smanjuju otpad i koriste reciklirane proizvode.
- Udeo zelene infrastrukture izgrađene sa niskim materijalnim otiskom.

Primeri intervencija / pilot-programa

- „Leskovački RE-Use centar“: multifunkcionalni prostor za popravku, reciklažu nameštaja, uređaja i tekstila.
- „Drvo i pamet“ – zadruga za izradu nameštaja i građevinskog materijala od lokalnog drveća i recikliranih materijala.
- „Materijalna dijeta“ – školski program koji edukuje o smanjenju potrošnje i otpada kroz izazove i radionice.
- Zelena gradilišta: pilot-gradilišta sa 50% recikliranih ili lokalnih materijala u izgradnji javnih objekata.
- GIS atlas resursa Leskovca: javna platforma koja prikazuje dostupnost šuma, izvora vode, rudnog potencijala, otpada za reciklažu itd.
- Zelene industrijske zone sa infrastrukturnom podrškom za reciklažu, energiju iz biomase i optimizaciju materijalnih tokova.

7. PLAN IMPLEMENTACIJE I VREMENSKI OKVIR

Sprovođenje lokalnih politika zelenog rasta u Gradu Leskovcu zahteva pažljivo planiranu i **faznu implementaciju**, u skladu sa lokalnim kapacitetima, prioritetima i dostupnim resursima. Ovo poglavlje definiše logiku realizacije predloženih politika, ključne aktere, faze sprovođenja i orijentacione rokove, uzimajući u obzir sinhronizaciju sa lokalnim, nacionalnim i evropskim planovima održivog razvoja. Vremenski okvir postavljen je tako da omogućava postepenu institucionalnu transformaciju, brzu primenu prioriternih intervencija i merenje napretka kroz jasno definisane indikatore uspeha.

7.1. FAZE IMPLEMENTACIJE

Radi efikasnog sprovođenja lokalnih politika zelenog rasta, implementacija je podeljena na četiri faze koje obezbeđuju postupnu izgradnju kapaciteta, institucionalnu stabilizaciju i dugoročno usklađivanje sa strateškim ciljevima do 2050. godine:

Početna faza (2025–2032)

Ova faza obuhvata uspostavljanje institucionalnih i regulatornih osnova za sprovođenje politika, razvoj pilot-programa, izgradnju početnih kapaciteta i podizanje svesti građana. Fokus je na obuci, edukaciji i uspostavljanju modela dobre prakse koji se mogu skalirati. Ključne mere:

- Uspostavljanje regulatornih i institucionalnih okvira za svaku politiku.
- Pokretanje pilot-programa u obrazovanju, zdravstvu, zaštiti ranjivih i lokalnom razvoju.
- Obuke i osnaživanje lokalnih aktera, uključujući administraciju i civilno društvo.

- Uvođenje zelenih kurikuluma, osnivanje lokalnih centara za zelene inovacije i razvoj javnih baza podataka.
- Početak izgradnje osnovne zelene infrastrukture (biciklističke staze, lokalne pijace, energetska sanacija zgrada).

Srednja faza (2032–2040)

U ovoj fazi sprovodi se šira primena uspešnih modela iz pilot-projekata, unapređenje međusektorske saradnje i institucionalno jačanje lokalnih aktera. Obezbeđuje se stabilno finansiranje mera, a zeleni principi se integrišu u sve relevantne razvojne politike i prakse. Ključne mere:

- Replikacija uspešnih pilot-programa širom teritorije grada i okoline.
- Razvoj cirkularnih poslovnih zona, integracija održive mobilnosti u prostorno planiranje.
- Uvođenje sistemskih programa socijalne zaštite u skladu sa zelenim principima.
- Formiranje lokalnih mreža za distribuciju organske hrane i otvaranje regionalnih zelenih tržišta.
- Podrška razvoju eko-turističkih proizvoda i digitalizacija kulturne baštine.

Zrela faza (2040–2050)

Fokus se premešta na konsolidaciju dostignutih rezultata, standardizaciju održivih rešenja i sistemsku evaluaciju učinaka. U ovoj fazi lokalni sistem funkcioniše uz minimalnu potrebu za eksternim intervencijama, a gradske institucije postaju predvodnici regionalne saradnje u oblasti zelenog rasta. Ključne mere:

- Standardizacija održivih rešenja i procedura u svim sektorima.
- Uspostavljanje lokalnih fondova za održivost i otpornost.
- Puna digitalna integracija sistema monitoringa (npr. kvaliteta vazduha, zdravlja, potrošnje resursa).
- Uvođenje zelene javne nabavke kao obavezne prakse.
- Održiva stanogradnja i sistemska prostorna pravda u svim naseljima.

Kontinuirana faza (2025–2050)

Odnosi se na politike koje zahtevaju stalnu pažnju, praćenje i intervenciju, kao što su zaštita životne sredine, monitoring zagađenja ili briga o javnom zdravlju. Ove politike se razvijaju u ciklusima unapređenja, evaluacije i prilagođavanja u skladu sa novim okolnostima. Ključne mere:

- Redovni monitoring životne sredine i javnog zdravlja.
- Sanacija zagađenih prostora i dugoročno upravljanje prirodnim resursima.

- Edukacija građana o ekološkim rizicima i preventivnom ponašanju.
- Kontinuirano unapređenje digitalnih platformi za učešće građana i transparentnost.

7.2. PLAN IMPLEMENTACIJE I VREMENSKI OKVIR

Implementacija lokalnih politika zelenog rasta Grada Leskovca planirana je kroz jasno definisane strateške osovine, faze realizacije i uloge ključnih aktera. Svaka politika je vremenski pozicionirana u okvir početne, srednje ili zrele faze implementacije, u skladu sa institucionalnim i finansijskim kapacitetima, kao i razvojnim prioritetima zajednice. Plan obuhvata period do 2050. godine, sa fokusom na progresivno jačanje institucionalnih kapaciteta, umrežavanje aktera i stvaranje preduslova za održivo sprovođenje mera i instrumenata. Vremenski okvir i dinamika implementacije strukturirani su tako da omoguće efikasnu realizaciju ciljeva svake politike, uz postepeno uključivanje šire zajednice i relevantnih partnera. Ovaj plan implementacije omogućava koordinisano delovanje svih relevantnih sektora i institucija, uz jasno definisane prioritete i vremenske horizonte za svaku od politika. Vremenski okvir do 2050. godine obuhvata početne, srednje i zrele faze implementacije, u skladu sa raspoloživim resursima, institucionalnim kapacitetima i lokalnim razvojnim prioritetima Grada Leskovca. U tabeli koja sledi dat je

Plan implementacije po strateškim osovinama, fazama i akterima

Strateška osovina / Politika	Faza implementacije	Period	Odgovorni akteri	Ključne aktivnosti
1. Lokalno upravljanje zelenim rastom	Priprema i uspostavljanje	2025–2026	Grad Leskovac, Gradsko veće, Savet za zeleni rast	Formiranje koordinacionog tela, priprema normativnih akata
Politika demografske obnove	Početna implementacija	2027–2030	Odeljenje za lokalni razvoj, Centar za socijalni rad	Mere za zadržavanje i povratak stanovništva
Politika zelene javne uprave	Početna implementacija	2027–2032	Uprava grada, javna preduzeća	Digitalizacija, ekološki standardi rada
Politika održivog budžetiranja	Priprema i početna primena	2025–2029	Gradska uprava za finansije	Uvođenje zelenog budžetiranja i računovodstva
Lokalna klimatska politika	Širenje i integracija	2028–2040	JP Urbanizam, ekološke organizacije	Lokalni klimatski planovi, zelena infrastruktura
Participativno upravljanje i zelene institucije	Priprema i početak	2025–2030	NVO, mesne zajednice, gradska skupština	Participativno budžetiranje, zeleni forumi

Strateška osovina 2: Izgradnja kapaciteta za zeleni rast

Politika	Faza implementacije	Period	Odgovorni akteri	Ključne aktivnosti
Politika obrazovanja i osnaživanja za zeleni rast	Početna implementacija	2027–2032	Školske uprave, lokalni edukatori, centri za stručno usavršavanje, organizacije civilnog društva	Razvoj i uvođenje zelenih kurikuluma; programi obuke nastavnika; uvođenje neformalnog obrazovanja o zelenim temama; podsticanje životnih veština za održivi razvoj
Politika zelenog javnog zdravlja	Početna implementacija	2027–2035	Domovi zdravlja, Zavod za javno zdravlje, lokalne samouprave, nevladine organizacije	Monitoring zagađenja i zdravstvenih posledica; promocija zelenih terapija i zdravih stilova života; zelena infrastruktura oko zdravstvenih ustanova; zeleni preventivni programi
Politika zelene socijalne zaštite i brige o ranjivima	Početna i srednja faza	2027–2040	Centar za socijalni rad, lokalne uprave, nevladine organizacije, institucije za brigu o starima i osobama sa invaliditetom	Uvođenje zelenih socijalnih usluga (topli obrok iz lokalne organske proizvodnje, mobilne zelene usluge); energetska sigurnost domaćinstava; programi zapošljavanja ranjivih grupa u održivim sektorima

Strateška osovina 3: Ozelenjavanje lokalnog rasta

Politika	Faza implementacije	Period	Odgovorni akteri	Ključne aktivnosti
Politika zelenih radnih mesta i cirkularne ekonomije	Početna i srednja faza	2027–2040	Lokalna ekonomska uprava, PKS, privredne komore, regionalne	Podsticanje lokalne proizvodnje i prerade; podrška zelenom

			razvojne agencije, poslovni inkubatori	preduzetništvu; kreiranje cirkularnih poslovnih zona; obuke za zelena zanimanja
Politika održivih prehrambenih sistema	Početna implementacija	2027–2035	Poljoprivredna savetodavna služba, zadruge, poljoprivredni proizvođači, mesne zajednice	Održiva lokalna proizvodnja; kratki lanci snabdevanja; lokalna prehrambena strategija; promocija sezonskih i organskih proizvoda
Politika zelenog turizma i kulturnih pejzaža	Početna i srednja faza	2027–2045	Turistička organizacija, lokalne zajednice, kulturne institucije, agencije za ruralni razvoj	Tematske rute i eko-turistički proizvodi; revitalizacija seoskih domaćinstava; zelene manifestacije; digitalizacija baštine
Politika zelene obnove stanovanja i prostorne pravde	Početna faza	2027–2035	Urbanistički zavod, građevinska inspekcija, fond za stanovanje, centar za socijalni rad	Energetska efikasnost domaćinstava; dostupno i održivo stanovanje; legalizacija i sanacija marginalizovanih naselja
Politika održive mobilnosti	Početna i srednja faza	2027–2040	Odeljenje za saobraćaj, JGSP, urbanisti, lokalna zajednica	Razvoj biciklističkih staza; integracija električnog prevoza; pešačenje i bezbedna školska zona; pametno planiranje saobraćaja
Politika otpornih sela za mlade porodice	Početna faza	2026–2035	Mesne zajednice, agrarni fond, lokalne zadruge, Odeljenje za lokalni razvoj	Podrška stambenom zbrinjavanju i zapošljavanju mladih porodica; seoska infrastruktura; digitalna povezanost sela;

				multifunkcionalna ruralna ekonomija
Politika zdrave životne sredine	Kontinuirano	2025–2050	Uprava za zaštitu životne sredine, komunalna služba, Zavod za javno zdravlje	Monitoring kvaliteta vazduha, zemljišta i voda; sanacija i remedijacija zagađenih lokacija; razvoj i održavanje zelenih površina; ekološka edukacija stanovništva

Indikatori uspeha predstavljaju ključne merljive parametre koji omogućavaju praćenje i ocenu ostvarenja ciljeva definisanih u okviru lokalnih politika zelenog rasta. Kroz jasno definisane pokazatelje, Grad Leskovac može pratiti napredak svake strateške osovine i pojedinačnih politika, identifikovati izazove i pravovremeno prilagođavati pristupe i mere. Ovi indikatori su osmišljeni tako da obuhvate ekonomske, ekološke i socijalne dimenzije održivog razvoja, sa posebnim naglaskom na doprinos demografskoj obnovi i jačanju lokalne otpornosti. Tabela sa indikatorima uspeha strukturirana je prema tri strateške osovine i pripadajućim politikama, čime se omogućava holistički pregled i sistemska evaluacija implementacionih rezultata:

Indikatori uspeha po strateškim osovinama i politikama

I. INDIKATORI USPEHA PO STRATEŠKIM OSOVINAMA I POLITIKAMA		
Osovina	Politika	Ključni indikatori
1. Lokalno upravljanje zelenim rastom	Politika demografske obnove	Broj povratnika; broj novih domaćinstava u selima; natalitet
	Zelena uprava	Broj digitalizovanih usluga; broj zaposlenih obučeni za zeleni menadžment
	Održivo budžetiranje	Udeo zelenih rashoda; broj sprovedenih zelenih javnih nabavki
	Klimatska politika	Površina ozelenjena; smanjenje CO ₂ po glavi stanovnika
	Participacija	Broj učesnika u javnim forumima; broj predloga građana uvaženi u politike
2. Izgradnja kapaciteta za zeleni rast	Obrazovanje	Broj škola sa zelenim kurikulumima; broj učenika u eko-programima
	Zdravlje	Broj ustanova sa zelenim praksama; indeks javnog zdravlja

	Socijalna zaštita	Broj korisnika integrisanih usluga; obuhvat ranjivih grupa
3. Ozelenjavanje zelenog rasta	Zelena radna mesta	Broj zelenih startapa; broj zaposlenih u zelenim sektorima; smanjenje intenziteta resursa po BDP
	Prehrana	Udeo lokalne hrane na tržištu; broj eko-pijaca
	Turizam	Broj posetilaca na zelenim rutama; broj lokalnih partnerstava
	Stanovanje	Broj revitalizovanih objekata; broj stanova u zelenim naseljima
	Mobilnost	Km biciklističkih staza; broj korisnika ekološkog prevoza
	Otporna sela	Broj novih zadruga; broj porodica u revitalizovanim selima
	Životna sredina	Kvalitet vazduha, vode, zemljišta prema EU standardima
	Resursi i šume	Povećanje pošumljenosti; broj lokaliteta sa obnovljenim biodiverzitetom; stepen održive eksploatacije resursa

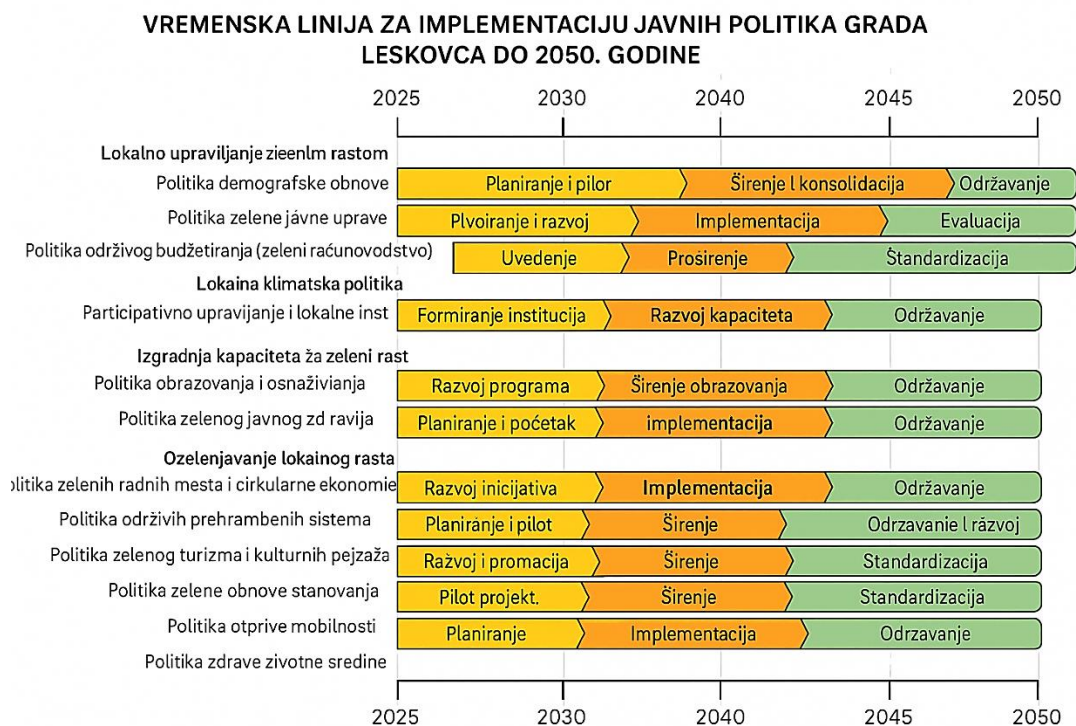
Vremenska linija implementacije predstavlja hronološki prikaz ključnih aktivnosti, mera i faza sprovođenja lokalnih politika zelenog rasta u Gradu Leskovcu. Ona omogućava praćenje dinamike realizacije, sinhronizaciju različitih aktera i prilagođavanje resursa u skladu sa prioritetima i dostupnim kapacitetima. Vremenska linija je strukturirana kroz početnu, srednju i zrelu fazu implementacije, sa posebnim osvrtom na kontinuirane mere koje traju tokom celog perioda do 2050. godine. U tabeli koja sledi data je:

Vremenska linija implementacije

Period	Ključne aktivnosti i mere	Faza implementacije
2025–2032	Uspostavljanje institucionalnih kapaciteta; pilot-projekti; edukacija; početna zelena infrastruktura	Početna
2032–2040	Širenje uspešnih programa; razvoj cirkularnih i socijalnih mreža; integracija zelenih politika u razvojne planove	Srednja

2040–2050	Konsolidacija, standardizacija, digitalizacija monitoringa i upravljanja, razvoj fondova za održivost	Zrela
2025–2050	Kontinuirani monitoring i održavanje ekoloških i socijalnih programa	Kontinuirana faza

Na dijagramu koji sledi dat je **vizuelizovan prikaz Vremenske linije za implementaciju javnih politika Grada Leskovca u periodu od 2025. do 2050. godine.**

7.3. MATRICA RIZIKA I ODGOVORNOSTI

Matrica rizika i odgovornosti identifikuje potencijalne prepreke i izazove u sprovođenju lokalnih politika zelenog rasta, definiše nivo njihove ozbiljnosti i verovatnoće, kao i aktere odgovorne za praćenje i odgovore na svaki rizik. Ova matrica je ključni alat za proaktivno upravljanje rizicima, osiguravajući održivost i otpornost implementacionih procesa.

Rizik	Opis	Nivo rizika (visok/srednji/niski)	Odgovorni akteri	Predložene mere odgovora
Nedostatak finansijskih sredstava	Ograničeni budžeti za realizaciju svih mera	Visok	Lokalna samouprava, finansijske institucije	Prioritizacija projekata, traženje eksternih izvora finansiranja, javno-privatna partnerstva
Slaba koordinacija među akterima	Nedovoljna saradnja između različitih sektora i institucija	Srednji	Koordinaciona tela, gradske službe	Uspostavljanje međusektorskih radnih grupa, redovni sastanci i zajednički monitoring
Nedostatak kapaciteta i znanja	Manjak stručnih kadrova i edukacije za sprovođenje zelenih politika	Srednji	Obrazovne institucije, lokalna uprava	Programi obuke i usavršavanja, angažovanje eksternih eksperata
Otpor zajednice ili korisnika	Niska podrška ili otpor javnosti prema novim politikama i merama	Srednji	Lokalne zajednice, nevladine organizacije	Javne kampanje, participativni proces, i transparentnost i uključivanje građana
Promene u političkoj volji	Promene u lokalnoj vlasti koje mogu usporiti ili zaustaviti inicijative	Visok	Izabrani zvaničnici, političke partije	Dugoročne strateške politike, institucionalizacija mera, politički dijalog

8. MONITORING I EVALUACIJA

Monitoring i evaluacija (M&E) predstavljaju ključne funkcije u upravljanju javnim politikama, koje omogućavaju kontinuirano praćenje sprovođenja mera i aktivnosti, kao i procenu njihovih efekata i rezultata u odnosu na postavljene ciljeve. U okviru Javne politike za zeleni rast grada Leskovca do 2050. godine, M&E sistem ima za cilj da osigura transparentnost, efikasnost i prilagodljivost sprovođenja politike, kao i da doprinese donošenju informisanih odluka za dalji razvoj i unapređenje.

8.1. CILJEVI MONITORINGA I EVALUACIJE

- *Praćenje napretka:* Redovno prikupljanje i analiza podataka o realizaciji aktivnosti i mera definisanih politikom.

- *Procena efekata*: Izrada evaluacionih izveštaja o efektima politike na ekonomske, socijalne i ekološke aspekte u gradu.
- *Poboljšanje upravljanja*: Identifikovanje problema i prepreka u sprovođenju, kao i predlaganje korektivnih mera.
- *Transparentnost i odgovornost*: Obaveštavanje javnosti, donosilaca odluka i zainteresovanih strana o rezultatima i uticajima politike.
- *Podrška strateškom planiranju*: Davanje podataka i preporuka za dalju izradu i usavršavanje politika zelenog rasta.

8.2. OKVIR MONITORINGA

Okvir monitoringa predstavlja temeljni sistem za praćenje sprovođenja i efikasnosti Javne politike za zeleni rast grada Leskovca. Njegova svrha je da omogući pravovremenu i objektivnu procenu napretka kroz prikupljanje, analizu i interpretaciju relevantnih podataka. Kroz jasno definisane indikatore i metodologije, okvir monitoringa obezbeđuje transparentnost, odgovornost i osnovu za donošenje kvalitetnih odluka u cilju postizanja održivog razvoja. Posebna pažnja u okviru ovog okvira posvećena je i ključnom indikatoru demografske obnove, koji prati napredak u povećanju broja mladih porodica i stvaranju povoljnog društvenog i ekonomskog ambijenta za njihovo ostanak i razvoj. Time se osigurava da zeleni rast bude integrisan sa strateškim ciljevima demografske revitalizacije Leskovca.

8.2.1 Indikatori napretka

Monitoring će biti zasnovan na jasno definisanim kvantitativnim i kvalitativnim indikatorima koji mere napredak i rezultate u sledećim oblastima:

Oblast	Indikator	Opis	Jedinica mere
I. Socijalni indikatori			
Stopa prirodnog priraštaja	Razlika između nataliteta i mortaliteta na godišnjem nivou	‰	Stopa prirodnog priraštaja
Migracioni saldo	Odnos broja doseljenih i odseljenih lica iz opštine	Broj lica godišnje	Migracioni saldo
Broj mladih porodica koje ostaju ili se vraćaju	Registarski ili anketni podaci o povratnicima i porodicama koje ostaju u lokalnoj sredini	Broj godišnje	Broj mladih porodica koje ostaju ili se vraćaju

Udeo stanovništva sa pristupom javnim uslugama	Procenat stanovnika sa dostupnim zdrav. uslugama, obrazovanjem, prevozom u radijusu od 5 km	%	Udeo stanovništva sa pristupom javnim uslugama
Stopa rizika od siromaštva	Udeo populacije ispod granice siromaštva (prema nacionalnim standardima)	%	Stopa rizika od siromaštva
Stepen obrazovne uključenosti mladih	Udeo mladih (15–24) koji su uključeni u srednje škole, visoko obrazovanje ili stručno usavršavanje	%	Stepen obrazovne uključenosti mladih
Zeleno stanovanje	Broj mladih porodica u energetske efikasnim stambenim jedinicama	Pristup povoljnim, zdravim i održivim uslovima stanovanja	Broj domaćinstava
Zeleno zdravlje	Udeo stanovništva sa pristupom javnim zelenim površinama	Udaljenost domaćinstava od urbanog zelenila (npr. do 300m)	% stanovništva
Socijalna inkluzija	Učešće ranjivih grupa u programima zelenog rasta	Broj korisnika iz marginalizovanih grupa (npr. žene, Romi, osobe sa invaliditetom)	% od ukupnog broja korisnika

II. Ekonomski indikatori

Stopa zaposlenosti u zelenim delatnostima	Broj zaposlenih u sektorima koji doprinose zelenom rastu	% u ukupnoj zaposlenosti	Stopa zaposlenosti u zelenim delatnostima
Broj novoosnovanih zelenih preduzeća	Startapi i preduzeća sa zelenim poslovnim modelima	Broj godišnje	Broj novoosnovanih zelenih preduzeća
Udeo cirkularnih delatnosti u lokalnoj ekonomiji	Procenat firmi koje koriste modele reciklaže, ponovne upotrebe i produžene upotrebe resursa	%	Udeo cirkularnih delatnosti u lokalnoj ekonomiji
Produktivnost resursa	BDP po jedinici materijalnih resursa korišćenih u lokalnoj ekonomiji	EUR/kg resursa	Produktivnost resursa
Efikasnost korišćenja materijalnih resursa	Odnos između inputa sirovina i ostvarenih rezultata u proizvodnji/uslugama	kg/m ² , kg/jedinica proizvoda ili %	Efikasnost korišćenja materijalnih resursa
Lokalne investicije u zelenu infrastrukturu	Ukupna godišnja ulaganja u obnovljive izvore, energetske efikasne zgrade, zelenu mobilnost itd.	EUR godišnje	Lokalne investicije u zelenu infrastrukturu
Broj zelenih javnih nabavki	Broj javnih tendera sa ekološkim kriterijumima	Broj godišnje	Broj zelenih javnih nabavki

Broj eko-turističkih ponuda i aranžmana	Registrovane ponude sa fokusom na prirodu, selo, održivost	Broj godišnje	Broj eko-turističkih ponuda i aranžmana
Broj kulturno-turističkih manifestacija i poseta	Broj kulturnih događaja i poseta koji generišu lokalni prihod	Broj događaja i posetilaca godišnje	Broj kulturno-turističkih manifestacija i poseta
Udeo površina pod organskom poljoprivredom	Poljoprivredno zemljište koje se koristi u skladu sa sertifikatom organske proizvodnje		Udeo površina pod organskom poljoprivredom

III. Indikatori životne sredine

Kvalitet vazduha (PM2.5 i PM10)	Prosečna godišnja koncentracija čestica u urbanim zonama	µg/m ³	Kvalitet vazduha (PM2.5 i PM10)
Broj na prirodi zasnovanih rešenja (NBS)	Inicijative koje koriste prirodne procese za rešavanje izazova (npr. infiltracione zelene površine, urbane šume, zeleni krovovi, obnovljena vlažna staništa)	Broj realizovanih mera godišnje	Broj na prirodi zasnovanih rešenja (NBS)
Godišnje emisije CO₂	Kumulativne emisije iz lokalnih izvora (saobraćaj, grejanje itd.)	Tona CO ₂ godišnje	Godišnje emisije CO ₂
Udeo zelenih površina	Procenat zelenila u urbanoj gradskoj zoni	%	Udeo zelenih površina
Površina obnovljenih staništa	Ukupna površina obnovljenih ili zaštićenih ekoloških zona	ha	Površina obnovljenih staništa
Reciklaža otpada	Procenat ukupnog otpada koji se reciklira ili koristi za energiju	% otpada	Reciklaža otpada
Udeo OIE u lokalnoj potrošnji	Procenat energije iz solarne, biomase i drugih OIE u ukupnoj potrošnji	%	Udeo OIE u lokalnoj potrošnji
Kvalitet površinskih voda	Hemijski i mikrobiološki status reka i jezera	Klasifikacija (I–V)	Kvalitet površinskih voda
Udeo stanovništva sa pristupom bezbednoj vodi	Domaćinstva priključena na sistem bezbedne vode za piće	% stanovništva	Udeo stanovništva sa pristupom bezbednoj vodi
Erozija i degradacija zemljišta	Površina zemljišta pogođena degradacijom, erozijom ili zagađenjem	ha	Erozija i degradacija zemljišta
Udeo poljoprivrednog zemljišta pod održivim upravljanjem	Površine sa agroekološkim i organskim praksama	% polj. zemljišta	Udeo poljoprivrednog zemljišta pod održivim upravljanjem
Šumska pokrivenost teritorije	Procenat površine opštine pod šumama (uključujući urbane šume)	%	Šumska pokrivenost teritorije
Površina pošumljenih/obnovljenih površina godišnje	Nova ili obnovljena šumska područja	ha/godišnje	Površina pošumljenih/obnovljenih površina godišnje

IV. Institucionalni indikatori

Pokazatelj horizontalnog integrisanja javnih politika	Stepen koordinacije i sinhronizacije politika iz različitih sektora (npr. Životna sredina, ekonomija, socijalna zaštita) na lokalnom nivou	% pokrivenosti integracionih mehanizama, ocena ili indeks	Pokazatelj horizontalnog integrisanja javnih politika
Broj izrađenih i usvojenih strateških dokumenata koji integrišu zelene ciljeve	Planovi i programi koji uključuju međusektorske pristupe i ciljeve	Broj dokumenata godišnje	Broj izrađenih i usvojenih strateških dokumenata koji integrišu zelene ciljeve
Učešće građana u odlučivanju	Broj građana uključenih u javne rasprave, forume i participativne procese	Broj godišnje	Učešće građana u odlučivanju
Transparentnost zelenog budžetiranja	Objavljenost i praćenje budžetskih izdvajanja za zeleni rast	% budžeta prikazano javno	Transparentnost zelenog budžetiranja
Broj obučanih službenika	Zaposleni u javnoj upravi obučeni za teme zelenog rasta	Broj godišnje	Broj obučanih službenika
Realizacija lokalnog klimatskog plana	Stepen primene mera iz usvojenog plana	% realizacije godišnje	Realizacija lokalnog klimatskog plana
Broj lokalnih aktera uključenih u procese odlučivanja	Učešće građana, nevladinih organizacija, privrede i drugih zainteresovanih u planiranju i sprovođenju politika	Broj ili % uključenih po procesu	Broj lokalnih aktera uključenih u procese odlučivanja
Stepen implementacije zelene javne uprave	Procenat realizovanih zelenih mera u lokalnoj administraciji	%	Stepen implementacije zelene javne uprave
Broj održanih partnerskih sastanaka i foruma	Sastanci između lokalnih vlasti, biznisa, civilnog sektora i akademske zajednice	Broj godišnje	Broj održanih partnerskih sastanaka i foruma

8.2.2. Izvori podataka

- Administrativni podaci lokalnih vlasti i javnih preduzeća
- Terenske ankete i istraživanja
- Izveštaji o sprovođenju projekata i mera
- Participativni monitoring uključujući civilni sektor i građane

8.2.3 Frekvencija praćenja

- Kvartalni izveštaji za operativni monitoring
- Godišnji izveštaji o sprovođenju
- Evaluacije politike na 3-5 godina

8.3. OKVIR EVALUACIJE

Evaluacija predstavlja ključni mehanizam za sistematsko procenjivanje efikasnosti, efektivnosti i uticaja sprovedenih mera i politika u okviru zelene strategije razvoja grada Leskovca. Kroz evaluaciju se stiču pouzdani podaci koji omogućavaju pravovremene korekcije, unapređenje planova i donošenje informisanih odluka, čime se povećava uspeh postavljenih ciljeva. Okvir evaluacije definiše metode, učestalost i odgovornosti za praćenje ostvarenja strateških i operativnih ciljeva, sa posebnim fokusom na doprinose demografskoj obnovi i održivom teritorijalnom razvoju. Evaluacija se zasniva na kombinaciji kvantitativnih i kvalitativnih pristupa, omogućavajući celovit pregled promena u društvenoj, ekonomskoj, ekološkoj i institucionalnoj dimenziji lokalnog zelenog rasta.

8.3.1. Metode evaluacije

Evaluacija se zasniva na kombinaciji kvantitativnih i kvalitativnih metoda:

- Kvantitativne metode uključuju analizu ključnih indikatora iz četiri dimenzije (socijalne, ekonomske, indikatore životne sredine i institucionalne) kroz prikupljanje i statističku obradu podataka.
- Kvalitativne metode uključuju fokus grupe, intervju sa relevantnim akterima (lokalna samouprava, nevladin sektor, biznis), analizu studija slučaja i evaluaciju učinka javnih konsultacija.

8.3.2. Učestalost evaluacije

- *Periodične evaluacije* biće sprovedene na svake 3 godine, kako bi se sistematski pratilo dugoročno kretanje indikatora i postignutih efekata.
- *Mid-term evaluacije* na sredini ključnih vremenskih perioda (npr. 2030, 2040) omogućavaju prilagođavanje mera u skladu sa novim izazovima i prilikama.
- *Krajnja evaluacija* planirana je za 2050. godinu, koja će dati konačnu ocenu uspeha politike zelene transformacije i doprinosa demografskoj obnovi.

8.3.3. Odgovornosti i učešće

Lokalna samouprava preuzima centralnu ulogu u koordinaciji evaluacije, obezbeđujući prikupljanje podataka i saradnju sa relevantnim sektorima.

Nezavisne ekspertize i akademske institucije angažuju se za obavljanje analitičkih poslova i izradu evaluacionih izveštaja.

Javna uključenost se obezbeđuje kroz participativne procese, gde građani i zainteresovane strane imaju pravo da daju komentare i sugestije na evaluacione nalaze.

8.3.4. Fokus evaluacije

Evaluacija će posebno posmatrati:

- Postizanje ciljeva demografske obnove, kao ključnog indikatora društvenog uspeha.
- Efekte na održivo teritorijalno upravljanje, što osigurava prostornu i socijalnu održivost. Uticaj na ekonomski razvoj sa zelenim predznakom, uključujući nove prilike u zelenim poslovima i održivim sektorima.
- Promene u kvalitetu životne sredine i efikasnosti javnih politika koje su usmerene na smanjenje negativnih uticaja.
- Kapacitete i efikasnost institucionalnog okvira, uključujući stepen horizontalne integracije politika i učešće građana.

8.3.5. Alati i instrumenti evaluacije

- Indikatorski sistem praćenja
- Redovno prikupljanje podataka o ključnim indikatorima (socijalnim, ekonomskim, indikatori životne sredine i institucionalnim).
- Korišćenje GIS (geografski informacioni sistem) za prostornu analizu održivog teritorijalnog upravljanja.
- Digitalne baze podataka i dashboardi za vizualizaciju trendova.
- Ankete i upitnici
- Redovne ankete među stanovništvom za procenu kvaliteta života, zadovoljstva javnim uslugama i percepcije zelenih politika.
- Upitnici za preduzetnike i lokalne organizacije u cilju ocene poslovnog okruženja i ekonomske održivosti.
- Fokus grupe i intervjui
- Organizovanje fokus grupa sa ključnim akterima: lokalna uprava, nevladin sektor, biznis, stručnjaci za životnu sredinu.
- Dubinski intervjui sa nosiocima odluka i implementatorima politika.
- Studije slučaja
- Detaljna analiza uspešnih ili problematičnih projekata ili inicijativa u okviru zelene politike.
- Proučavanje modela dobre prakse iz drugih gradova i regiona za upoređivanje i usvajanje.
- Participativne evaluacije

- Javne radionice i konsultacije u cilju prikupljanja povratnih informacija i sugestija građana.
- Uključivanje građana kroz online platforme za dijalog i ocenu politika.
- Analiza dokumenata i izveštaja
- Pregled i evaluacija strateških dokumenata, akcionih planova i izveštaja o sprovođenju.
- Praćenje budžetskih alokacija i realizacije investicija u zelenu infrastrukturu.
- Benchmarking i poređenja
- Upoređivanje performansi Leskovca sa drugim sličnim gradovima u Srbiji i regionu.
- Korišćenje međunarodnih standarda i indeksa za zelene politike.
- Eksterna evaluacija
- Angažovanje nezavisnih institucija ili konsultanata za objektivnu procenu postignuća i izazova.
- Izrada periodičnih evaluacionih izveštaja dostupnih široj javnosti.

8.3.6. Kriterijumi evaluacije

Definisanje jasnih kriterijuma prema kojima će se ocenjivati uspeh politika i mera, kao što su:

- Relevantnost (usaglašenost sa strateškim ciljevima i potrebama zajednice)
- Efikasnost (odnos uložених resursa i ostvarenih rezultata)
- Efektivnost (stepen postizanja planiranih ciljeva)
- Održivost (dugoročni uticaj i održavanje efekata)
- Uticaj na demografsku obnovu i teritorijalni razvoj

8.3.7. Izveštavanje i transparentnost

- Način i format izveštavanja o rezultatima evaluacije (godišnji ili tromesečni izveštaji, online platforma za praćenje)
- Transparentnost i dostupnost evaluacionih izveštaja javnosti, kao i promocija rezultata kroz medije i lokalne događaje

8.3.8. Uloge i odgovornosti

- Jasna podela uloga između različitih aktera uključenih u evaluaciju (lokalna samouprava, nezavisni evaluatori, civilni sektor)
- Mehanizmi za koordinaciju i saradnju između sektora i institucija

8.3.9. Povratne informacije i prilagođavanje politika

- Mehanizmi za inkorporiranje rezultata evaluacije u proces donošenja odluka i prilagođavanje politika i mera
- Feedback petlje za kontinuirano učenje i unapređenje

8.3.10. Rizici i izazovi u evaluaciji

- Identifikacija potencijalnih prepreka (npr. nedostatak podataka, otpornost na promene, finansijska ograničenja)
- Predlozi za njihovo prevazilaženje (osiguranje kapaciteta, edukacija, tehnička podrška)

8.3.11. Integracija sa monitoringom

- Veza između procesa monitoringa i evaluacije kao međusobno dopunjujućih faza upravljanja politikama
- Kako se podaci prikupljeni monitoringom koriste za kvalitetnu evaluaciju